

CENTAR ZA JAVNE POLITIKE I EKONOMSKE ANALIZE

www.cea-policy.hr

UDRUGA ZA PROMICANJE INDIVIDUALNE SLOBODE „IUSTITIA“

www.iustitia.hr

PODUZETNIČKA INICIJATIVA:
Priručnik za razvoj poduzetništva



SADRŽAJ

MISIJA ZA PODUZETNIČKU SLOBODU	1
Centar za javne politike i ekonomske analize i	
Udruga za promicanje individualne slobode „Iustitia“	1
Atlas Economic Research Foundation	2
INDIVIDUALNA SLOBODA KAO TEMELJ RAZVOJA PODUZETNIŠTVA	3
Austrijska škola ekonomike	3
Poduzetništvo i radna etika	4
Što je zapravo neoliberalizam?	5
Uloga socijalne države blagostanja u svjetskoj ekonomskoj krizi	7
<i>Je li liberalni kapitalizam uzrokovao krizu?.....</i>	<i>7</i>
<i>Dužnička kriza države blagostanja.....</i>	<i>8</i>
<i>Individualizam i kolektivism: Koliko države si možemo priuštiti?</i>	<i>8</i>
<i>Harmonizacija i konkurencija: Što nas vodi natrag na put prema rastu?.....</i>	<i>9</i>
<i>Euro i stabilan novac: Kako će europska valuta izgledati u budućnosti?.....</i>	<i>10</i>
Poduzetništvo i ustavna uloga države	11
MAKROEKONOMSKI POLICY MODELI ZA RAZVOJ PODUZETNIŠTVA	12
Kako do konkurentnog poduzetničkog okruženja?.....	12
Neoliberalne reforme i razlozi švedskog prosperiteta	12
<i>Povijesni pregled</i>	<i>12</i>
<i>Financiranje školstva vaučerima.....</i>	<i>15</i>
<i>Reforma javne uprave, fiskalna disciplina i porezna rasterećenja.....</i>	<i>16</i>
<i>Reforme radnog i socijalnog zakonodavstva</i>	<i>17</i>
<i>Osobna sloboda, vladavina prava i poštivanje ljudskih prava</i>	<i>19</i>
<i>Rezultati švedskih liberalizacijskih reformi</i>	<i>19</i>
Estonski primjer uspješne tranzicije.....	20
Švicarske tajne.....	21
Danski model „fleksigurnosti“ kao europsko rješenje	22
Slovačka porezna reforma.....	22
Razlozi njemačke konkurentnosti.....	23

„Europa 2020“ i „Poduzetništvo 2020“	23
<i>Razvoj poduzetničkog obrazovanja i kulture</i>	24
<i>Razvoj digitalnog jedinstvenog tržišta</i>	24
<i>Uklanjanje regulatornih opterećenja poduzetništvu</i>	25
Javne politike za razvoj poduzetničke klime u Hrvatskoj	26
<i>Ograničenje potrošnje države i „flat tax“ do 15% - fiskalna disciplina</i>	27
<i>Slobodno tržište rada i znanja - reforma tržišta rada</i>	27
<i>Javno – privatno partnerstvo za konkurentno obrazovanje</i>	28
<i>Inovacije – snaga budućnosti</i>	29
<i>Nove usluge – investicije uz širokopolasni internet</i>	30
<i>E-uprava – reforma javne uprave i lakši uvjeti poslovanja u konkurentnom gospodarstvu..</i>	30
<i>Deregulacija – olakšanje uvjeta poslovanja</i>	31
<i>Jedinstveno tržište EU – prilika za hrvatsko gospodarstvo</i>	33
MIKROEKONOMSKI SAVJETI I IDEJE ZA RAZVOJ PODUZETNIŠTVA	36
Razvojni izazovi.....	36
Obrazovanje i ulazak u poslovni svijet.....	37
<i>Metoda pokušaja i pogrešaka (ali i uspješnih novih rješenja)</i>	37
<i>Kreativna ekonomija – najučinkovitije korištenje dostupnih resursa</i>	38
<i>Shareconomy – novi svjetski trend</i>	39
<i>Od ideje do poduzetničkoga pothvata</i>	39
Poduzetnička aktivnost	41
<i>Izrada proslovnog plana</i>	41
<i>Financijsko planiranje poduzetničke ideje</i>	42
<i>Upravljanje kvalitetom kao konkurentna prednost za poduzetnike</i>	43
<i>Poslovne informacije i registracija poslovanja na jednom mjestu</i>	48

MISIJA ZA PODUZETNIČKU SLOBODU

Centar za javne politike i ekonomske analize i Udruga za promicanje individualne slobode „Iustitia“

Centar za javne politike i ekonomske analize i Udruga za promicanje individualne slobode „Iustitia“ su liberaterski think-tankovi koji prikupljaju podatke, istražuju informacije i analiziraju javne politike, zagovarajući ideje Austrijske škole ekonomike i klasična liberalna načela individualne slobode i slobodnog tržišta, vladavine prava i privatnog vlasništva, deregulacije, privatizacije, fiskalne discipline i ograničene uloge države, niskog proporcionalnog poreza, stabilnog novca, europskog jedinstvenog tržišta i transatlantske sigurnosti.

Promoviramo poduzetničku inicijativu pojedinaca, što je ključno za razvoj slobodnog tržišnog gospodarstva. Svjesni činjenice da mnogi hrvatski građani smatraju kako u poduzetničkoj inicijativi postoji veliki rizik zbog raznih poreznih opterećenja i administrativnih restrikcija, kao klasični liberali snažno se zalažemo za maksimalnu liberalizaciju i deregulaciju kao jedini održivi način otvaranja prostora za rast i konkurentnost gospodarstva.

Zagovaramo maksimalnu privatizaciju svih poduzeća. Tako bi se svi sektori otvorili za slobodno tržišno natjecanje i privlačenje privatnih investicija te onemogućile monopolističke privilegije i političke kontrole nad voljom potrošača. Umjesto raznih državnih poticaja poduzetnicima trebaju niski porezi, fleksibilno tržište rada, digitalna administracija, vladavina prava i zaštita vlasničkih prava. Ulogu države vidimo tek kao minimalni i opći okvir za slobodno tržište i poduzetničke slobode, odnosno kao digitaliziranu javnu upravu koja poduzetnicima daje jednostavne i brze usluge, a pritom troši vrlo malo novca poreznih obveznika.

Zalažemo se za slobodni tržišni kapitalizam kao kulturu dobrovoljne trgovine uslugama i robama, poduzetničke spremnosti na rizik, priliku za slobodnu ponudu talenta, radnu etiku i inovacije – sve kako bi stvorili profite iz kojih se financiraju nove poduzetničke inicijative.

Liberalni kapitalizam utemeljen je na zaštiti privatnih vlasničkih prava, neovisnih od državnih planova, intervencija, potpora i protekcija. Ono što danas eventualno imamo od kapitalizma, zapravo je korporativni kronizam. Bilo kakva državna uplitanja u gospodarstvo i poduzetništvo, bilo kakve formalne i neformalne političke veze, podrške i protekcije između političara i poduzetnika, državne potpore i domaći protekcionizam, visoka porezna opterećenja, velika moć birokracije i brojne procedure za poslovanje, posebna prava, korupcija, monopoli i karteli, zlouporabe vladajućeg položaja, sve što bi imalo narušilo slobodno tržišno natjecanje, ako i postoji u kapitalizmu, zasigurno ne postoji zbog liberalnog kapitalizma, već upravo suprotno.

Ističemo važnost uvođenja poduzetničkog obrazovanja na svim razinama, uvođenja svjetskih standarda upravljanja kvalitetom poslovanja, iznosimo mogućnosti koje se hrvatskim poduzetnicima nude na jedinstvenom europskom tržištu te predlažemo javne politike koje su važne za razvoj poduzetništva i investicije.

U našem radu identificirali smo brojne administrativne prepreke poduzetničkim slobodama. Ovim priručnikom nastojimo mjerodavnim institucijama i dužnosnicima ponuditi makroekonomska rješenja za uklanjanje tih prepreka, a mikroekonomske savjete poduzetnicima i građanima koji se upuštaju u poduzetništvo.

Atlas Economic Research Foundation

Projekt „Poduzetnička inicijativa“ financira američka klasično-liberalna nevladina zaklada Atlas Economic Research. Atlas razvija mrežu nevladinih organizacija i pojedinaca diljem svijeta u namjeri da razvija i promiče individualne slobode i slobodno tržište. U tom je smislu Atlas snažno usmjeren na inicijative za promicanje privatnog poduzetništva kao temelja razvoja svakog slobodnog društva.

Misija Atlasa je zapravo mnogo šira. Atlasova vizija je slobodan, prosperitetan i miran svijet u kojem države imaju moć ograničenu samo na obranu vladavine prava, prava privatnog vlasništva i slobodnog tržišta. Atlas radi na jačanju pokreta za slobodu diljem svijeta tako što pronalazi, educira i financira organizacije i pojedince koji su spremni promovirati viziju individualne slobode na području u kojem djeluju.

Atlas traži „intelektualne poduzetnike“ koji znaju što su ideje individualne slobode i koji su spremni te ideje promovirati široj javnosti, osobito onima koji donose odluke o javnim politikama. Intelektualni poduzetnici su think-tank inovatori koji prikupljaju podatke, istražuju korisne informacije, razvijaju nove ideje i policy rješenja.

INDIVIDUALNA SLOBODA KAO TEMELJ RAZVOJA PODUZETNIŠTVA

Austrijska škola ekonomike

Kao klasični liberali zagovaramo načela i ideje Austrijske škole ekonomike. Smatramo da moć donošenja odluka za državu treba biti usko ograničena. Stvarnu moć trebaju imati samo pojedinci i poduzetnici koji najbolje znaju što žele potrošači, odnosno kako zadovoljavati njihove želje i uz koju cijenu. Slobodno tržišno natjecanje vidimo kao najbolji način usmjeravanja i razmjene poduzetničkih talenata. Slobodno tržište predstavlja, također, i spontano dizajniran poredak koji decentralizacijom minimizira političku moć čovjeka nad čovjekom pa je tako najčvršći jamac poštivanja ljudskih prava u modernim liberalnim demokracijama.

Smatramo da novac kao sredstvo razmjene treba imati stabilnu tržišnu vrijednost, odnosno da inflacija predstavlja umjetno povećanje ponude novca koji diktira središnja banka i rizik je za financijsku stabilnost i porez koji smanjuje realni dohodak i kupovnu moć potrošača. Devalvacija domaće valute stoga djeluje kao sredstvo ograničenja uvoza i metoda ekonomskog nacionalizma te nije lijek za povećanje izvoza i zaposlenosti, već samo pokušaj monetarnog dopinga za strukturno slabo gospodarstvo koje se ne želi suočiti sa stvarnim izazovima promjena.

Smatramo da na slobodnom tržištu cijene reguliraju proizvodnju i pružanje usluga pod uvjetima profitabilnosti, stoga bilo kakvo uplitanje države ne može robe i usluge učiniti jeftinijim bez rasta ostalih cijena. Tržište je u ravnoteži kad su cijene formirane na slobodnom tržištu, bez državne intervencije.

Tržišno je natjecanje važno jer omogućuje slobodu poduzetničkog istraživanja inovativnijih i jeftinijih opcija za zadovoljavanje želja potrošača, odnosno stjecanje profita. Profit predstavlja vodeće načelo liberalnog kapitalizma. On je nagrada za najbolje ispunjenje dobrovoljno preuzetih dužnosti prema potrošačima kojima se proizvođači i pružatelji usluga neprekidno trebaju prilagođavati.

Ekonomika za nas predstavlja subjektivni fenomen koji istražuje kako potrošači donose osobne i nepredvidljive odluke koristeći informacije i ograničene resurse na slobodnom tržištu. Cjenovna vrijednost usluge i robe predstavlja subjektivni odraz preferencija potrošača i uvjet razmjene za novac, umjesto uloženog rada i proizvodnje. Tržište predstavlja dnevni referendum koji odgovara na pitanje što, tko, gdje i kada treba ponuditi potrošačima. Postoje samo specifične cijene te koristi i troškovi kao subjektivne kategorije. Tržišta funkcioniraju zato što potrošači imaju različite predodžbe o vrijednosti usluga i roba te putem cijena spontano koordiniraju međusobne aktivnosti. Tržišno gospodarstvo teži natjecanju i diferencijaciji informacija i ponuđača na tržištu koji konstantno trebaju otkrivati i zadovoljavati želje potrošača.

Poduzetništvo i radna etika

Kad govorimo o razvoju poduzetništva i gospodarstva općenito, potrebno je uvijek imati na umu kako na razvoj u stanovitoj mjeri utječe i mentalitet. U tom se kontekstu posebno važno referirati na njemačkog sociologa Maxa Webera koji je u svojoj popularnoj knjizi „Protestantska etika i duh kapitalizma“ prikazao paralele između kršćanskih etičkih vrijednosti razvijenih u protestantskim društvima i razvoja kapitalističkog duha.

Stavljanje rada i radne etike u središte razmišljanja o razvoju opće je prihvaćena stvar u protestantskim kulturama u kojima su luterizam i/ili kalvinizam imali važan utjecaj. Poduzetništvo u tom smislu ima važnu ulogu pokretanja stvaralačkih i uslužnih procesa koji proizlaze iz različitih talenata i inovacija koji se radom koriste.

Dakako, štedljivost je važno načelo protestantske radne etike, odnosno dužnost skromnog načina života. Kako Weber objašnjava, a zagovaraju to i ekonomski mislioci klasične (liberalne) škole, važni su produktivnost rada i štednja jer vode prema akumulaciji kapitala i stvaranju većeg profita poslovanja, što automatski povećava mogućnosti investiranja i to vlastitim izvorima financiranja. Ovo posljednje posebno je važno danas, kad svjedočimo rastućem trendu zaduživanja poduzetnika kako bi financirali nove investicije.

Suvremena gospodarstva djeluju daleko od stvaralačkih mogućnosti, odnosno onoga što je zarađeno. Potrošnja je dio gospodarskog rasta. Ipak, treba li se kao rješenje za rast nuditi umjetno stimuliranje potrošnje, ili je važnije vratiti se klasičnim ekonomskim načelima štednje? Ovo drugo nije popularno, ali je sigurno značajnije ako uistinu razmišljamo o održivom razvoju. Standard može rasti povećanom potrošnjom na dug. No dug je, ipak, odgođeni financijski teret i rizik buduće financijske krize za pojedinca, poduzetnika ili državu, dok klasična liberalna rješenja usmjerena na štednju, odnosno usklađivanje potrošnje s prihodovnim mogućnostima, imaju održivi smisao. Njemačka ili švedska štedljivost, radišnost i produktivnost mogu se, među ostalim, lako objasniti i kulturnim utjecajem protestantizma na razvoj poduzetničkog i kapitalističkog duha, koji Hrvatima uvelike nedostaje.

Suvremeni poduzetnik ne treba državne poticaje, bilo kroz subvencije, subvencionirane zajmove, porezne olakšice ili druge oblike državne pomoći. Poduzetniku trebaju niski porezi i odgovarajući pravni okvir koji će mu omogućiti da slobodno diše, razvija se i trguje svojim idejama. Što su troškovi poslovanja niži, kroz poreze i administrativni okvir općenito, poduzetniku je lakše stvarati uvjete za profitabilno poslovanje u kojem će što više koristiti vlastiti novac za investicije i nova zapošljavanja.

Što je zapravo neoliberalizam?

S obzirom na brojna, uglavnom pogrešna tumačenja te općeprisutno izjednačavanje kronizma i etatističko-korporativnog kapitalizma s pojmom liberalnog kapitalizma, neoliberalizma i klasičnog liberalizma, smatramo kako je nužno objasniti stvarno porijeklo i srž pojma neoliberalizam. Ono nije američko, suprotno mišljenju svih oni koji bi olako htjeli upravo u neoliberalizmu pronaći polazišnu točku za kritiziranje liberalnog kapitalizma, pozivajući se pritom na uzoritost njemačkog modela ekonomskog razvoja. Suprotno brojnim predrasudama i stereotipima o njegovom karakteru, neoliberalizam je doktrinarni pravac u ekonomiji koji je idejno nastao 1930-ih godina u Njemačkoj. Pojam neoliberalizam je prvi put 1938. godine upotrijebio njemački sociolog i ekonomist Alexander Rüstow. Taj „novi liberalizam“ temeljio se na snažnoj državi, ali ne u smislu snažnih intervencija i regulacija koje bi narušavale slobodno tržište. Upravo suprotno mišljenju socijalista, Rüstow je smatrao kako snažna država stvara poredak koji će postaviti minimalan zakonski okvir za slobodno tržište i zaštitu privatnog vlasništva na kojem se subvencije dopuštene u vrlo ograničenom iznosu i trajanju.

Promatrajući posljedice Hitlerovih nacionalsocijalističkih politika u međuratnoj njemačkoj ekonomiji, obilježene snažnim državnim intervencijama, subvencijama i regulacijama te zatiranjem građanskih i ekonomskih sloboda, skupina njemačkih ekonomista okupljenih u tzv. Freiburškoj školi ponudila je Nijemcima drugačija rješenja u sklopu neoliberalne doktrine. Naime, u akademskom je časopisu „Ordo“ Hero Moeller 1950. godine prvi put spomenuo pojam „ordoliberalizam“. Četiri godine ranije, Alfred Müller-Armack, voditelj ekonomske politike pri njemačkom ministarstvu ekonomije, zagovarajući neoliberalizam, stvorio je pojam „socijalno-tržišna ekonomija“. Iz navedenog je sasvim jasno da je neoliberalizam zapravo doktrina njemačkih ordoliberalnih mislilaca, na kojoj je utemeljeno poslijeratno njemačko „ekonomsko čudo“, odnosno socijalno-tržišni model ekonomije, ali i cijela europska ekonomska integracija.

Ordoliberalizam, odnosno „novi liberalizam“ (neoliberalizam), zagovarao je nužnost stvaranja poretka koji će jamčiti konkurenciju na slobodnom tržištu s obzirom na to da se samo putem privatnog sektora može postići efikasnost ekonomskih resursa. Njemački ordoliberalni ekonomisti bili su uvjereni kako je dužnost poretka, odnosno države, postaviti zakonski okvir za ekonomske slobode utemeljene na privatnom vlasništvu, sigurnosti ugovora, plaćanju obveza, slobodnom pristupu tržištu, monetarnoj stabilnosti i uravnoteženom državnom proračunu. To su i danas temeljne vrijednosti neoliberalizma.

Takav neoliberalni koncept snažno se protivio nacionalsocijalističkim politikama 1930-ih godina i općenito etatističkoj ideologiji snažne države koja će intervenirati i regulirati, kako bi rješavala socijalne i ekonomske probleme. Nacisti su, naime, započeli ekspanzivne politike javnih radova i javnih investicija, kako bi potaknuli zapošljavanje. Iako je nezaposlenost snižena, ipak su se takve politike pokazale neodrživima jednako kao i njima slične politike koje je zagovarao ekonomist John Maynard Keynes, koji će postati uzor mnogim socijalistima.

Njemački ordoliberalizam zaživio je tek u poslijeratnom razdoblju kada je model socijalno-tržišne ekonomije predstavljao motor obnove i „ekonomskog čuda“ ne samo Njemačke, nego i kao smjer razvoja europske ekonomske integracije. Taj socijalni aspekt njemačkog socijalno-tržišnog ekonomskog modela nije bio socijalistički u smislu povećanja javne potrošnje za razne državne intervencije i regulacije te državu blagostanja. Upravo suprotno, za njemačke liberale socijalna politika se sastojala od uklanjanja svih prepreka slobodnom tržišnom natjecanju i monetarnoj stabilnosti. Znali su da samo cijene formirane na slobodnom tržištu mogu imati tendenciju snižavanja i da samo stabilan tečaj jamči i stabilne cijene. Razni oblici monopola, kartela i devalvacija nacionalne valute, motivirani protekcionizmom i poticanjem domaće proizvodnje i izvoza, nisu našli uporište u prvobitnom njemačkom razvojnom konceptu. Kasnije je Njemačka otišla s tog puta u državu blagostanja.

Također, njemački ordoliberali nisu krivili liberalizam i kapitalizam za ekonomske probleme, kao što je to bio slučaj nakon velike ekonomske krize 1929. godine, kada su i socijalisti i nacisti/fašisti uzrok krize vidjeli upravo u liberalnom kapitalizmu. Neoliberali su ekonomske probleme gledali upravo u nedostatku ekonomske slobode, ili pak u neodgovornom ponašanju uzrokovanom nedostatkom vrlina određenih aktera unutar slobodnog tržišta. Dok bi socijalisti smatrali kako je kriv kapitalistički sustav kojeg treba kolektivno mijenjati, neoliberali bi probleme uvijek gledali konkretno i s racionalnim pristupom.

Uloga socijalne države blagostanja u svjetskoj ekonomskoj krizi

Tom Palmer, potpredsjednik zaklade Atlas Economic Research, u novoj knjizi „After the Welfare State“ govori u stvarnim uzrocima financijsko-dužničke krize u državi blagostanja. Država blagostanja sve više predstavlja slamku za oslonac političarima koji se obvezuju financirati zdravlje, mirovine i ostale socijalne troškove, oduzimajući priliku pojedincima za individualnu slobodu i odgovornost. Upravo je to imao na umu i tvorac države blagostanja njemački kancelar Otto von Bismarck kad je uvođenjem poreznog opterećenja plaća radnika htio kroz socijalne doprinose dobiti lojalne radnike i poslodavce podređene državi.

Država blagostanja, za koju se zalaže socijalizam, financira se snažnim oporezivanjem, odnosno prisilom prema poreznim obveznicima, pod izlikom solidarnog pomaganja. No sustavi međusobnog pomaganja na dobrovoljnoj osnovi postojali su i prije države blagostanja u različitim oblicima nevladinog organiziranja (udruženja, crkve i sl.), bez prisile. Takvo je pomaganje imalo moralnu karitativnu dimenziju jer je bilo stvar slobode izbora, a ne porezne prisile i zaduživanja za potrebe države blagostanja koja je u velikoj mjeri, i prilično neuspješno, zamijenila ulogu civilnog društva, odnosno nevladinih organizacija.

Je li liberalni kapitalizam uzrokovao krizu?

Uzroci svjetske financijske krize nisu u slobodnom tržištu, što često tvrde socijalisti i populist. Pravi uzroci leže u državnim aparatom potpomognutim intervencijama američke središnje banke koja je snizila kamate kako bi umjetni krediti, bez financijskog pokrića, bili što dostupniji građanima za osobnu potrošnju. Takva državna manipulacija novcem proizvela je mjehur na tržištu nekretnina, puknućem kojeg je došlo do drastičnog pada cijena nekretnina i najveće svjetske financijske krize našeg doba. Jedan od najpoznatijih svjetskih ekonomista, nobelovac i keynesijanac Paul Krugman još je ranije predlagao stvaranje takvog mjehura na tržištu nekretnina. Recesija je u tom smislu samo lijek za mamurluk uzrokovan monetarnim alkoholizmom. To više, kompanije Fannie Mae i Freddie Mac bile su državne tvrtke koje su intervenirale na tržištu nekretnina uz vrijednost garancija koja se može usporediti s dva godišnja BDP-a Njemačke. Stoga je sasvim jasno da slobodno tržište nije uzrok krize, već državni intervencionizam, odnosno socijalizam.

Ekspanzija umjetnih kredita nije utemeljena na stvarnim resursima, ali ljevičari smatraju kako potrošnju ipak treba poticati. U međuvremenu je američki dužnički rizik porastao, pa je kreditni rejting spušten. U širem smislu američka i svjetska kriza su odraz socijalističkih pogleda na monetarnu politiku, odnosno potrebe za tiskanjem novca, čime se vrijednost i stabilnost novca sustavno uništava.

Dužnička kriza države blagostanja

Naknadna kriza, u kojoj se i sada nalazimo, jest kriza zaduženja uzrokovana potrebom raznih državnih administracija da održe socijalni mir. Riječ je o silnim i rastućim javnim dugovima u brojnim europskim zemljama, Sjedinjenim Američkim Državama i drugdje, a kad se gleda struktura njihovih javnih financija, jasno se vidi kako su to troškovi države blagostanja (javne mirovine, zdravstvo i socijalna skrb), birokratski troškovi i plaće, subvencije i drugi troškovi. Tu je i odgovor kako riješiti dužničku krizu – mjerama štednje i općim smanjivanjem troškova države blagostanja sveobuhvatnom privatizacijom. Dakako, uz uvjet da demokratski izabrani političari hoće i znaju preuzeti odgovornost prema poreznim obveznicima, ne samo sadašnjim, već i budućim, postavljajući pitanje koje se samo nameće: „Tko će otplaćivati sve te dugove?“

S druge strane, libertarijanci se pitaju zašto se granica fiskalne discipline u Europskoj uniji nije postavila na nepostojanje javnog duga. Drugim riječima, dok libertarijanci zagovaraju načelo fiskalne discipline, odnosno umjerene i ograničene državne potrošnje u skladu s njenim prihodima, snažan socijalistički utjecaj na rast socijalne države blagostanja doveo je mnoge europske zemlje u neodrživo stanje.

Individualizam i kolektivism: Koliko države si možemo priuštiti?

Usred krize javnog duga mnogi političari nude ista rješenja – više državnih intervencija i potrošnje. Međutim, izbjegava se najvažnije pitanje o tome koji su uzroci krize – slobodno tržište ili državne intervencije? Treba li država brinuti o nama kroz sustav blagostanja koji nam pruža opću socijalnu sigurnost, ili bismo konačno trebali početi samostalno brinuti o svojoj sudbini, što uključuje osobni izbor zdravstvene i mirovinske sigurnosti?

Individualizam je važan zbog poštovanja prema plodovima rada koji pripadaju pojedincima, a ne ministrima financija. Naime, čovjek po prirodi reagira na poticaje pa oduzimanje i preraspodjela plodova nečijeg rada destimulira radne napore. S druge strane, kolektivism znači preraspodjelu plodova rada, solidarno osiguranje, gubitak osjećaja osobne odgovornosti, vladavinu mediokriteta, ekonomsku stagnaciju i ignoranciju. Kolektivism je suprotan osnovama ekonomike.

Premda individualizam ide s demokracijom, iskustva pokazuju kako demokracija može političarima lako poslužiti za kupnju glasača potrošnjom javnog novca na razne programe, stvarajući tako neobuzdani rast javnog duga i teret za budućnost. U tom je pogledu demokracija samo najbolji oblik vladavine u odnosu na ostale modele, ali s mnogo nedostataka. Svoditi demokraciju tek na volju većine znači prihvatiti vladavinu gomile nad manjinom i pojedincima, umjesto svima, više prihvatljive vladavine prava.

Pet argumenata ide u prilogu individualizmu:

- 1) individualizam je dobar i prirodni jer čovjek može raditi samo ako ga potiče vlastiti interes i privatno vlasništvo, koristeći vlastita znanja i preuzimajući vlastitu odgovornost;
- 2) kolektivizam znači ukidanje privatnog vlasništva i vodi prema izgladnjivanju stanovništva ne dajući pojedincima odgovarajuće poticaje za rad;
- 3) povijest podijeljenih nacija poput nekadašnje Njemačke, odnosno Koreje, jasno dokazuje nadmoć kapitalizma nad socijalizmom u smislu znatno veće produktivnosti;
- 4) ekonomska povijest nam govori kako nema kapitalizma ako je vladavina prava ograničena ulogom države;
- 5) ekonometrijske studije jasno pokazuju izravnu vezu između ekonomske slobode i prosperiteta.

Harmonizacija i konkurencija: Što nas vodi natrag na put prema rastu?

Kao rezultat trenutne krize javnog duga, pogotovo u Europi, mnogi političari i stručnjaci rješenje problema javnog duga vide u harmonizaciji na europskoj razini. No, nije li upravo raznolikost ključna pretpostavka prosperiteta? Koje bi mogle biti posljedice centralizacije europske ekonomske politike?

Razeen Sally sa singapurskog sveučilišta ističe problem „euroscleroze“. U očima rastućih zemalja diljem svijeta, osobito Jugoistočne Azije, Europu se teško shvaća zbog sve veće uloge javnog sektora, većih poreza i zaduženja. Naime, stvarna zaduženja europskih država čak su i mnogo veća od službenih statistika o javnom dugu. U Jugoistočnoj Aziji proces globalizacije i liberalizacije znatno je pridonio smanjenju siromaštva. Prosperitet nije bio planiran odozgo (od države), već na tržištima koja su se počela otvarati. Također, Sally naglašava kako postoje dvije Europe.

„Mala Europa“ (Francuski model) znači lažni individualizam, društveni inženjering s vrha prema dnu (socijalizam), EU proračun za zajedničku poljoprivrednu politiku koja opterećuje porezne obveznike, povećava cijene potrošačima i diskriminira efikasne proizvođače iz drugih dijelova svijeta, veliku briselsku birokraciju i snažno političko planiranje bez „Plana B“. U taj se koncept ubraja i euro kao projekt centralizacije koja se pokušava pojačati fiskalnim paktom. Time je potisnuta izvorna ideja Europe. Ta „Velika Europa“ predstavlja izvorni njemački model u sklopu politike reda (Ordnungs Politik). Ordoliberalizam u sklopu Freiburške škole isticao je važnost ograničene uloge države na jasan okvir za slobodno tržište i tržišno natjecanje, važnost europskog zajedničkog tržišta i načelo supsidijarnosti prema kojem donošenje odluka treba biti decentralizirano.

„Plan B“ za Europu značio bi izlazak Grčke iz euro zone, uvođenje konkurencije među stabilnim valutama, decentralizaciju odlučivanja i daljnju liberalizaciju zajedničkog tržišta koje je još segmentirano. Nužno je reduciranje uloge države na minimalni okvir za obranu, pravosuđe, unutarnje tržište, infrastrukturu, obrazovanje i osnovnu mrežu sigurnosti za siromašne.

Euro i stabilan novac: Kako će europska valuta izgledati u budućnosti?

Libertarijanci sve češće predlažu vraćanje zlatnom standardu kao jamstvu stabilne vrijednosti novca u razmjeni, budući da je novac koji tiska i kojim upravlja državna monetarna vlast izrazito podložan gubitku vrijednosti (devalvaciji) uslijed raznih političkih manipulacija u monetarnoj politici. Ljevičari često naglašavaju važnost rasta novčane ponude kako bi se inflacijom i obezvrjeđivanjem vrijednosti nacionalne valute stimulirala konkurentnost domaće proizvodnje i izvoza. Takav monetarni protekcionizam izravno šteti potrošačima jer potiče rast cijena roba i usluga. Dakako, treba se zapitati koliko državni novac uistinu vrijedi u toj neizbježnoj inflatornoj groznici koju uzrokuju pohlepne monetarne elite, počevši od američke središnje banke koja služi kao dolarska štamparija. Zlato je stoljećima bilo simbol financijske stabilnosti. Američki bogataš Steve Forbes predlaže vraćanje zlatnog standarda, konvertibilnost dolara u odnosu na zlato i stvaranje novog globalnog sustava stabilnih tečajnih odnosa, bez velikih fluktuacija. Stabilan i zdravi novac (Sound Money) mora biti stabilna mjera vrijednosti za robe i usluge, bez gubitka vrijednosti. Zlato je važno jer ima trajnu vrijednost, odnosno predstavlja siguran izvor štednje i investicija.

Poduzetništvo i ustavna uloga države

Ustav Republike Hrvatske definira ulogu poduzetništva i ulogu države u gospodarskom životu zajednice, navodeći poduzetničku i tržišnu slobodu kao temelj gospodarskog ustroja Republike Hrvatske. Država treba svim poduzetnicima osiguravati jednak pravni položaj na tržištu uz zabranu monopola, pri čemu se prava stečena ulaganjem kapitala ne mogu umanjiti zakonom niti drugim pravnim aktom. Inozemnom ulagaču jamči se slobodno iznošenje dobiti i uloženog kapitala.

Odmah možemo primijetiti kako je naša stvarnost znatno udaljena od ideala zapisanih u našem Ustavu. Primjerice, upravo je država ta koja još uvijek podržava mnogobrojne monopole na našem tržištu propisima kojima određene kompanije stavlja u povlašteni položaj uz opravdanje javnog interesa. Nadalje, bez obzira na ustavne odredbe, stalno se slavodobitno govori o tome kako će država u suradnji s Hrvatskom narodnom bankom nastojati spriječiti iznošenje dobiti koje ostvaruju banke u većinskom stranom vlasništvu. Također, često smo svjedoci kako država, a posebno lokalna uprava i samouprava, raznim administrativnim mjerama uistinu ograničava vlasnička prava i prava stečena na temelju investicija, kao i potencijalne investicijske prilike.

Ovakvu diskrepanciju između naših želja i naše stvarnosti moguće je objasniti nepostojanjem konsenzusa oko pitanja uloge države u poduzetništvu. To može biti posljedica još živog „starog“ načina razmišljanja preuzetog iz prethodnog političkog sustava koji smo napustili krajem 20. stoljeća. Također, i posljedica toga da sustav socijalne države koji smo potom odabrali, nije ponudio zadovoljavajuća rješenja na nagomilane ekonomske probleme u kojima se nalazi znatan dio naših stanovnika, kako na lokalnoj, tako i na globalnoj razini.

Ostanemo li u sferi poslovanja, ova državna nastojanja očituju se u gomilanju nevjerojatnih količina zakona koji do najsitnijih detalja „štite“ razne skupine, u potpunosti onemogućujući poduzetničku inicijativu, a poduzetnika unaprijed stavljaju u poziciju potencijalnog kršitelja zakona.

Dakle, kao libertarijanci možemo sažeto zaključiti – rješenje za aktualne socijalne i gospodarske probleme nije u dodatnoj regulaciji i nepovjerenju prema poduzetnicima koje su karakteristične za socijalnu državu, već je rješenje minimalna, ali i funkcionalna država koja je u stanju privući poduzetnike i investitore da vlastitom poduzetničkom inicijativom i stvaralaštvom, uz jasno definirana „pravila igre“ tržišnog ponašanja, doprinesu društvenom blagostanju.

MAKROEKONOMSKI POLICY MODELI ZA RAZVOJ PODUZETNIŠTVA

Kako do konkurentnog poduzetničkog okruženja?

Konkurentna je poslovna klima važna za poduzetništvo. Mnogi pod konkurentnošću misle na jake klustere i snažan izvoz. Dakako, da bi neka država postala konkurentna, potrebno je mnogo napraviti u raznim područjima javnih politika kako bi se podigla produktivnost i profitabilnost poslovanja.

Učestala je predodžba kako se razvoj poduzetništva događa tek kada država osmisli poticajne mehanizme. U tehničkom prijevodu, radi se zapravo o raznim oblicima državnih potpora kao što su subvencije u obliku proračunskih transfera i nižih kamata te porezne olakšice. Sve to zvuči sjajno i kratkoročno uistinu daje poticaj, no problem proizlazi iz određenih moralnih i praktičnih pitanja. Tko plaća sve te poticaje i u kojoj mjeri? Svakako, prvenstveno sami poduzetnici, a zatim i svi ostali građani kao porezni obveznici. Ne plaćaju ih, međutim, svi u jednakim iznosima jer mnogi zbog porezne represije, želeći preživjeti na tržištu, izbjegavaju plaćanje poreza na različite načine, najčešće pribjegavajući nekom obliku korupcije. To se redovito događa u državama u kojima za razne programe poticanja svega i svačega, pa i poduzetništva, treba plaćati visoke porezne iznose. Licemjerje leži u činjenici da država prvo naplati visoki porez, a onda novac distribuira kroz raznovrsne poticaje. Zašto jednostavno ne sniziti poreze i ukinuti poticaje?

Kao klasični liberali ne bavimo se poticajima, već ukazujemo na primjere uspješno provedenih slobodno tržišnih reformi u zemljama poput Švicarske, Švedske, Njemačke, Danske i Estonije, koje su na samom vrhu svjetske ljestvice konkurentnosti i mogu poslužiti kao koristan primjer Hrvatskoj. Zemlje su to snažne kulture radne etike, inovacija, stabilnih institucija, dobrog poslovnog okruženja, privlačne za investicije i nove poslove. U sustavnom nedostatku inovativnih policy ideja, Hrvatska i nema druge opcije nego ideje uvoziti, sve dok se ne razviju održivi domaći modeli. Dakako, prije toga težište politike treba se prebaciti s borbe za političku moć i modifikacije statusa quo u ozbiljne analize javnih politika, s dosljednom provedbom reformi i ocjenjivanjem rezultata.

Neoliberalne reforme i razlozi švedskog prosperiteta

Povijesni pregled

I dok je vrlo popularno vjerovati kako je Švedska prosperitetna zemlja zbog socijalne države blagostanja, švedska iskustva potvrđuju upravo suprotno. Švedska je razvila prosperitet unatoč socijalnoj državi blagostanja, odnosno, bila bi još prosperitetnija da nema snažne socijaldemokratske tradicije. Švedska je temelje prosperiteta razvila kao zemlja liberalnog kapitalizma prije nego što je razvila veliku socijalnu državu blagostanja. Tijekom razdoblja socijaldemokracije Švedska je počela gubiti konkurentnost i održivu perspektivu razvoja, što je potaknulo liberalizacijske reforme koje su provodili čak i sami socijaldemokrati. I dok se protivnici neoliberalizma često pozivaju na švedski model kao lijevu alternativu, zapravo se pozivaju na socijalizam koji je za Švedsku postao prošlost, ili uopće ne znaju da su neoliberalne reforme najdosljednije i najuspješnije provedene baš u Švedskoj. Socijaldemokrati su očajnički nastojali spasiti model socijalne države blagostanja tako što su u određenoj mjeri nastavili provoditi neoliberalne reforme koje su inicirale liberalno konzervativne opcije. U suprotnom bi njihov socijalizam, utemeljen na visokim porezima i dugovima, dao izravan doprinos financijskoj propasti države blagostanja i cijelog gospodarstva. Bila je to država blagostanja

koja se razvila u sve veći teret onima koji su je trebali financirati. Zahvaljujući neoliberalizmu i širokom političkom konsenzusu, Švedska je zadržala model države blagostanja koji je izložen slobodi izbora i konkurenciji na slobodnom tržištu, umjesto na socijalnom monopolu.

Liberalna faza švedske povijesti započinje 1864. godine deklaracijom slobode trgovine i industrije, kada je otvoren put poduzetničkim slobodama. Slobodna trgovina s drugim zemljama bila je ključan faktor razvoja kad su stvorene velike domaće industrijske kompanije s visokim inovacijskim i izvoznim kapacitetima. Godine 1870. Švedska je uspostavila zakonski okvir koji jamči poduzetničke slobode. Uloga države je bila izrazito ograničena na postavljanje pravila tržišnog natjecanja, osnovnu infrastrukturu, minimalnu socijalnu pomoć i obrazovanje, sve u skladu s klasičnim liberalnim načelima. Švedska je tako već u 19. stoljeću privlačila velike strane investicije te u razdoblju od 1870. do 1930. godine doživljava snažan rast kao posljedicu industrijalizacije i stvaranja visoke dodane vrijednosti, izvozne orijentacije i slobodne trgovine.

Do političke prekretnice dolazi 1932. godine, kada počinje razvoj ekspanzivne socijalne države blagostanja koju održavaju rastući porezi, snažni sindikati i velike korporacije, tijesno vezani uz političku moć države. Socijaldemokratske vlade su 1930-ih uvele univerzalne socijalne programe u području zdravstva, mirovina, skrbi o djeci i starijima te osiguranja bolovanja i nezaposlenosti. Investicije u javno obrazovanje su porasle, a pristup obrazovanju je bio bez naknade. Kako bi se financirale socijalne reforme, porezi su snažno povećani, prije svega oporezivanje rada i potrošnje. Dohodak se progresivno oporezivao u skladu sa socijalističkim načelom. Tih godina Švedska napušta i zlatni standard za koji je zemlja bila vezana od 1873. godine te započinje s obezvrjeđivanjem nacionalne valute.

U početku se činilo da sve dobro funkcionira, sve dok tržište rada i industrija nisu počeli davati drugačije signale. Socijalizam, utemeljen na poreznoj prisili iz koje se financira socijalna država blagostanja, destimulirao je nevladine i privatne inicijative koje su se temeljile na dobrovoljnom davanju i pomaganju. Klasični liberalizam i konzervativizam su vrednovali kršćansku kulturu dobrovoljnog davanja, njegujući slobodu pojedinca da iz moralnih, a ne prisilnih razloga, pomaže potrebitima. Naime, dobrovoljnost davanja izvorno je kršćansko načelo i kao takvo stvar slobodne volje, a socijalna je solidarnost putem države blagostanja proizvod socijalističkog inženjeringa i lažnog idealizma, koji u konačnici potiče ovisnost pojedinaca i cijelog društva o socijalnoj državi, umjesto da vrednuje individualne odgovornosti i kršćanske radne etike.

Već 1960-ih godina porezna prisila počinje osjetno rasti, a građani i gospodarstvo osjećaju to na svojim leđima. Socijalnu državu bilo je moguće financirati 1950-ih i 1960-ih, jer je postojalo snažno gospodarstvo s brojnim radnicima, poduzetnicima i industrijama koji su plaćali rastuća porezna opterećenja usmjerena na umjetno stvaranje „općeg dobra“. Uostalom, dok su mnoga europska gospodarstva u velikoj mjeri bila uništena tijekom dva svjetska rata, Švedska je ostala neutralna, a njezina je razvijena industrija plasirala mnoge proizvode na međunarodna tržišta. Tako je socijalizam u švedskoj stvarnosti posebno bio izražen tijekom 1970-ih i 1980-ih godina, kada je isti trend državnih intervencionizama zahvatio mnoge zapadne zemlje. U tom vremenu porezi su snažno porasli, mnoge su gospodarske djelatnosti socijalizirane, a tržišta regulirana. Visoki porezi su destimulirali nova zapošljavanja u privatnom sektoru. Rasla je jedino zaposlenost u javnom sektoru, što je opterećivalo

privatne poduzetnike. Gospodarstvo je snažno ovisilo o velikim industrijskim tvrtkama koje su zbog visokih poreza i rasta cijene rada bili sve manje spremni na izdržavanje države.

U tom razdoblju znatno je pao broj novoosnovanih tvrtki. Među 100 najbogatijih švedskih tvrtki, samo dvije su osnovane nakon 1970. godine. Švedska više nije bila atraktivna za rad i poslovanje, a mnogi su se domaći poduzetnici sve više bunili protiv visokih poreza prijeteci da će napustiti zemlju. Bila je to država blagostanja koja se razvila u sve veći teret onima koji su je trebali financirati. Bila je sve veći teret i samoj sebi i svatko razuman je mogao predvidjeti nužne promjene. Udio javne potrošnje u BDP-u porastao je od 1960-ih do 1980-ih godina sa 30% do čak 60%, iznad OECD prosjeka. I dok je 1970-ih godina Švedska još bila četvrta najbogatija zemlja na svijetu po životnom standardu, već sredinom 1990-ih pada na tek šesnaesto mjesto. Bila je to cijena visokih poreza i regulacija, odnosno gušenja ekonomske slobode.

Liberalizacijske reforme početkom 1990-ih slijedile su kao odgovor za izazov krize i s njima su trebale nastaviti i nove (socijaldemokratske) vlade, odustajući od modela snažnog oslanjanja na moć države. Sloboda izbora u sklopu države blagostanja promovirala se kao politički koncept desnice. Godine 1991. premijer postaje mladi Carl Bildt, pobijedivši na izbornoj platformi Novi početak za Švedsku. Vladajuća umjerenjačko-konzervativna stranka (*Moderaterna*) transformirala se u poprilično liberalnu stranku, točnije liberalno-konzervativnu stranku, koalirajući s klasičnim liberalima (*Liberaterna*) i liberalnim centristima (*Centerpartiet*).

Slijedilo je razdoblje transformacije iz tutorske države blagostanja, koja je pružala relativno visoku sigurnost i plansko odlučivanje o blagostanju građana u zamjenu za manjak slobode izbora, u državu koja stvara razvojni okvir i prilike. Novi (liberalniji) švedski model uveo je načelo slobode izbora privatnih i javnih usluga pod jednakim uvjetima koje jamči država. Privatizacijski procesi u školstvu, mirovinama, zdravstvu, skrbi o djeci i starijima te mnogim uslužnim djelatnostima bili su rezultat odlučne provedbe neoliberalnih reformi, toliko omraženih diljem svijeta. Za razliku od mnogih drugih zemalja, Švedska je privatizirala čak i željezničke te poštanske usluge. Javna potrošnja se rezala znatno strože nego u mnogim drugim zemljama.

Da nije došlo do intelektualnog zaokreta javnosti udesno u smjeru slobode izbora, Švedska ne bi bila ono što je danas. Pitanje je bi li se nekoć ogromna država blagostanja uopće mogla održati dugoročno u društvu koje ipak financijski racionalno promišlja održivi razvoj. Bi li većina švedskih poreznih obveznika bila i dalje spremna plaćati visoke porezne obveze za sustav „slijepa vjere“ u moć centralističkog državnog planiranja koji je zemlju doveo do gospodarske stagnacije i krize? U svojem neoliberalizmu Švedska je bila „progresivnija“ i od Sjedinjenih Američkih Država koje se popularno smatraju predvodnicom te „grješne“ i omražene ideologije.

Tako su usluge javnog prijevoza u Stockholmu otvorene tržišnom natjecanju, a u cijeloj Švedskoj dereguliran je i privatiziran energetska, prometna, poštanska i telekomunikacijski sektor, kao i mnoge druge djelatnosti. Smanjene su i subvencije u poljoprivredi kao i kontrola cijena poljoprivrednih proizvoda.

Provedena je digitalizacija javne uprave, uvedena fiskalna disciplina, smanjen porezni teret te se dosljedno provodila monetarna politika stabilnosti cijena i niske inflacije. Tržište rada liberalizirano je: plaće su povezane s produktivnošću, ne stažem i starošću, a određuju se kolektivnim ugovorima bez zakonskog jamstva minimalne plaće. Švedska se također okrenula od neodrživog sustava generacijske mirovinske solidarnosti prema djelomično privatiziranom mirovinskom sustavu, a slično se događa i u zdravstvenom sustavu primjenom „Stockholmskog modela“ utemeljenom na vaučerima koji se daju građanima za slobodan izbor javnih ili privatnih zdravstvenih usluga, kako liječnika primarne zdravstvene zaštite, tako i specijalista.

Švedski građani su konačno postali slobodni potrošači socijalnih usluga, a pristup tim uslugama bio je zajamčen svima. Socijalna je država postala istinski sustav socijalnih usluga, umjesto socijalističkog gospodara nad građanima, a vlade desnog centra i danas neprestano provode reforme kako bi snizile javnu potrošnju, dug i poreze te deregulirali poslovanje i jačali tržišno natjecanje.

Financiranje školstva vaučerima

Model financiranja obrazovanja vaučerima uveden je kao sredstvo slobode izbora roditelja u financiranju privatnog, ili javnog školovanja svoje djece. To je rezultiralo valom neovisnih školskih poduzetnika početnika koji su dobivali odobrenje za rad pod uvjetom da poštuju propise kao i javne škole, porastom plaća profesora, novim obrazovnim konceptima, ali i znatnim proračunskim uštedama u obrazovnom sustavu, potaknuvši razvoj profitabilnih neovisnih škola u kojima učenici postižu bolje ishode i veći povrat uloženog novca poreznih obveznika.

Već 1982. godine švedski konzervativci prihvaćaju načelo po kojem roditelji, a ne država, imaju pravo izbora usluga dječje skrbi i školovanja. Godine 1985. švedska socijaldemokratska vlada imenovala je posebnu komisiju iz različitih akademskih područja koja je analizirala stanje tadašnjeg modela države blagostanja. Najvažniji zaključak u izvješću komisije 1990. godine bio je taj da Šveđani kao potrošači žele imati utjecaj na tržištu, prije svega zdravstvenih i obrazovnih usluga. Model financiranja obrazovanja putem školskih vaučera uvela je konzervativno-liberalna vlada 1992. godine, kao sredstvo slobode izbora roditelja u financiranju privatnog, ili javnog školovanja svoje djece

Pet je ključnih točaka švedskog modela školskih vaučera:

Nacionalni kurikulum koji su obvezne provoditi sve javne i privatne škole koje se financiraju uplatama vaučera.

Nacionalni školski inspektorat daje odobrenja za rad privatnih „slobodnih“ škola, uz mogućnost prigovora lokalne uprave u kojoj se škola nalazi.

Vaučeri se financiraju iz proračuna lokalne uprave u kojoj se škola nalazi. Iznosi se razlikuju među gradovima i općinama. Nacionalno zakonodavstvo obvezuje lokalne uprave na isplatu iznosa koji odgovara prosječnom trošku javnog školovanja po učeniku. Kad je sustav uveden, vaučeri su pokrivali 85% prosječnog troška.

Privatne (neovisne) škole ne smiju naplaćivati dodatne cijene obrazovanja. Također, ne smiju birati koje će učenike upisati. Pravo upisa pod jednakim uvjetima imaju svi učenici čiji roditelji izaberu određenu privatnu školu.

Privatne (neovisne) škole imaju slobodu organizacije obrazovnih programa i metoda u okviru propisanog sustava kurikuluma, testiranja i ocjenjivanja.

Švedsko obrazovanje nudi slobodu izbora privatnih i javnih škola koje se stalno natječu za tržištu. Školski programi su kreativno i praktično usmjereni na potrebe tržišta rada, umjesto na autoritarni pristup učenicima i studentima. Vrlo razvijeno tehnički, inženjerski i poduzetnički usmjereni obrazovanje temelj je švedskog industrijskog razvoja. Građanski odgoj mladih ima važnu ulogu u promicanju i razvoju demokratskih vrijednosti švedskog društva koje cijeni znanje, izravnu komunikaciju i transparentnost. Šveđani cijene slobodu izražavanja, otvoren i racionalan dijalog te suradnju, a izbjegavaju sukobe.

Ukratko, sustav kombinira najbolje iz politike s najboljim iz poslovnog sektora, kombinirajući vrijednosti raznolikosti i jednakosti. Sustav vaučera proširen je i na područje skrbi o djeci te na zdravstvene usluge, a slične reforme provedene su i u Danskoj, Nizozemskoj i Čileu te se trenutno razmatraju u Ujedinjenom Kraljevstvu i drugdje.

Reforma javne uprave, fiskalna disciplina i porezna rasterećenja

Reforma javne uprave, fiskalna disciplina i porezna rasterećenja bili su važna karika švedskih liberalizacijskih procesa. Godine 1993. čak 42% ukupnog broja zaposlenih radilo je u javnom sektoru, a javna potrošnja dosegla je rekordnih 73% BDP-a. Samo te godine proračunski deficit je bio viši od 12% BDP-a, a 1994. je premašio 15%. Bilo je očito kako se ideja o punoj zaposlenosti zamijenila stvarnošću masovne nezaposlenosti. Više od pola milijuna poslova je nestalo između 1990. i 1994. godine u kojima je bilo zaposleno oko 10% radne snage. Između 1990. i 1993. stopa nezaposlenosti je porasla sa 1,5 na 8,2%, dok je BDP u istom razdoblju pao oko 5%. Između 1990. i 1996. udio javnog duga u BDP-u porastao je sa 41 na 73%. Između 1991. i 1997. godine podijeljeno je više od 180.000 otkaza u javnom sektoru kao jedna od mjera fiskalne štednje. Već 1991. godine zamrznuta je potrošnja za socijalne programe države blagostanja, a došao je i kraj planovima o povećanju poreza. Vlada 1990-ih smanjuje kontrolu cijena poljoprivrednih proizvoda, snižavaju se i subvencije poljoprivredi, a zbog izloženosti poljoprivrednog sektora konkurenciji, snižavaju se i cijene poljoprivrednih proizvoda. Dolazi do financijske decentralizacije kojom se odgovornost za pružanje javnih usluga spušta sa središnje države na lokalnu razinu. Mnogi gubitaši među poduzećima su propali jer ih država nije pokušavala spasiti sektorskim subvencijama.

Gospodarska kriza 1990-ih utjecala je na promjene i među socijaldemokratima. Kad su preuzeli vlast 1994. godine, napustili su keynesijansku politiku poticanja razvoja rastom javne potrošnje i javnih investicija. Restriktivna fiskalna politika nesocijalističke vlade (1991.-1994.) nastavila se provoditi i kad su socijaldemokrati preuzeli vlast. Socijaldemokratski premijer Ingvar Carlsson i Göran Persson pripadali su desnoj (liberalnoj) struji socijaldemokrata suprotstavljenoj interesima sindikata. Persson je bio uvjeren kako treba rezati dijelove države blagostanja kako bi se spasio njezin temelj. Mjere štednje odnosile su se na mirovine, zdravstvo, dječji doplatok, naknade na nezaposlene i subvencije za socijalne stanove. Proračunske naknade za nezaposlene su povezane s obvezama, što je smanjilo praksu iskorištavanja države kao zamjene za rad. Cilj socijaldemokratske vlade je bio sniziti udio deficita u BDP-u ispod 3% do 1997., a već 1998. postići uravnoteženi proračun. Fiskalne reforme provodio je socijaldemokratski ministar financija Göran Persson (1994.-1996.) koji je kasnije postao i premijer.

Do 2000. godine Švedska je već imala proračunski suficit od 3,6% BDP-a, što se ponovilo i 2004. te 2007. godine. Švedska je udio javnog duga u BDP-u snizila sa 73,3% u 1996. na 36,9% u 2011. godini, što govori o izrazito velikim razmjerima proračunske štednje, odnosno fiskalne discipline. Proračunsko planiranje bilo je vrlo strogo centralizirano i kontrolirano u koordinaciji ministarstva financija i parlamenta. Potrošnja za pojedine proračunske programe nije se mogla povećati bez smanjenja potrošnje u nekom drugom programu. Lokalna je uprava također bila obvezna na uravnotežene proračune. Usred svjetske financijske krize 2011. godine, švedski je proračun bio u suficitu. S trenutnim udjelom javnog duga nižim od 40% BDP-a, Švedska zauzima treće mjesto među članicama Eurozone, iza Estonije i Luksemburga. To je dokaz da tek manjina članica Eurozone stvarno poštuje pravilo fiskalne discipline oko kojeg su se usuglasile. Mnogi proračunski rashodi bili su linearno rezani, a pošteđeni su samo programi u obrazovanju i dječjoj skrbi, dok je primjena informacijsko-komunikacijskih tehnologija postala obvezna za cijelu javnu upravu, što je značilo razvoj e-uprave i smanjenje administrativnih troškova.

Švedska ima transparentnu e-upravu. Mnoge administrativne procedure i javni podaci su elektronički dostupni. Šveđani žele da što veći broj informacija bude lako dostupan digitalnim putem. Razvijena internetska infrastruktura temelj je švedskog vodstva u informacijsko-komunikacijskim tehnologijama, pogotovo visoke razine svakodnevnog korištenja interneta.

Švedska javna uprava ima pretežito mrežne horizontalne strukture, što omogućuje fleksibilnost i efikasnost koji nisu mogući u hijerarhijskim odnosima. Mrežne strukture prilagođene su uvjetima funkcionalne demokracije u kojoj je ključna aktivna građanska participacija različitih interesnih skupina u procesu donošenja javnih odluka. Švedska javna uprava je demokratska i orijentirana na pružanje usluga građanima, koje doživljava kao svoje korisnike koji je financiraju. U Švedskoj demokracija nije tek stvar privida i kozmetike, već stvar političke stabilnosti društva koje njeguje ispravne vrijednosti. Politika se u Švedskoj shvaća kao odgovorna djelatnost za javno dobro, a ne kao sredstvo borbe za голу političku moć i zadovoljavanje rentijerskih interesa. Šveđani snažno vrednuju transparentnost i otvorenost javne uprave, što znači odsutnost bilo kakvog oblika korupcije u ovom dominantno protestantskom društvu i potpunu javnu dostupnost svih javnih podataka i dokumenata. Šveđani ne vole javne tajne, nejasnoće i nedorečenosti, vrlo tipične za južnoeuropske, postkomunističke i balkanske kulture. Transparentna i nekorumpirana država stvara okvir za građansko povjerenje. Država je tijekom cijele švedske povijesti bila i ostala javna služba.

Reforme radnog i socijalnog zakonodavstva

Švedska nema propisanu minimalnu plaću, već se minimalne plaće sektorski određuju. Time je sustav kolektivnog pregovaranja u Švedskoj usmjeren na formiranje individualnih plaća koje ovise o produktivnosti radnika znatno više nego o fiksno određenim iznosima. Plaće u javnom sektoru više ne ovise o radnom stažu i starosti, nego o produktivnosti rada. Sigurnost radnih mjesta u javnom sektoru više nije zajamčena. Važno je istaknuti centralizirano kolektivno pregovaranje putem kojeg je država kontrolirala i prilagođavala plaće u javnom sektoru, a 1990-ih uveden je dualni porez na dohodak s jedinstvenom stopom za kapitalne dohotke. Sniženo je oporezivanje dohotka, ukinuta je porezna olakšica na sindikalno članstvo, kao i mnoge druge olakšice na oporezivanje dohotka čime je proširena porezna baza.

Između 1994. i 2005. godine produktivnost privatnog sektora rasla je iznad 3%, više od OECD prosjeka te je u istom razdoblju otvoreno 400.000 novih radnih mjesta. I dalje ostaje problem niske zaposlenosti nezapadnih useljenika, koja je 2004. iznosila 48%, premda je reforma 2008. olakšala zapošljavanje imigranata.

Mirovinska reforma početkom 1990-ih osnažila je vezu između mirovinskog doprinosa i iznosa mirovina. Iznosi mirovina povezani su dohotkom tijekom cijelog radnog staža, a ne više uz posljednje godine radnog staža kad su plaće obično više. Mirovine više nisu indeksirane prema inflaciji, već prema očekivanoj prosječnoj životnoj dobi stanovništva. Kako je rasla očekivana prosječna životna dob stanovništva, snižavali su se iznosi mjesečnih mirovina. Reformom su uspostavljeni osobni mirovinski računi. Švedska se 1994. godine okrenula od neodrživog sustava generacijske mirovinske solidarnosti prema djelomično privatiziranom sustavu. Godine 1998. svaki građanin je dobio vlasničko pravo na mirovinsku štednju u iznosu od 2,5% bruto plaće uz slobodu izbora mirovinskog fonda. Švedska je tako krenula u smjeru čileanskog neoliberalnog modela mirovinske reforme, uvevši djelomičnu privatizaciju mirovina s individualnim mirovinskim računima te socijalnu mrežu mirovinske zaštite nižih dohodaka.

Najveće reforme u smjeru privatizacije zdravstva dogodile su se u regiji Stockholm, pa se često spominje „Stockholmski model“, u kojoj je više od polovice primarne zdravstvene skrbi privatizirano, što je započelo 1992. godine. Također, snižene su naknade za bolovanje. Sindikat medicinskih sestara podržao je privatno poduzetništvo u pružanju zdravstvenih usluga i privatizaciju u upravljanju bolničkim sustavom. Sustav se temelji na vaučerima koji se daju svim građanima potrošačima, pa oni imaju slobodu izbora javnih ili privatnih zdravstvenih usluga, kako obiteljskih doktora tako i specijalista. Sustav se, dakle, javno financira, a upravljanje i pružanje usluga su decentralizirani i privatizirani. Već 1998. godine sve su javne medicinske usluge (osim hitne pomoći) na slobodnom tržištu. Godine 2003. udio privatnog ili neprofitnog sektora u pružanju socijalnih usluga bio je u Švedskoj 24% za primarnu zdravstvenu zaštitu, 17% za usluge dječje skrbi, 12,5% za skrb o starijima i 8,5% za kućnu skrb.

Naknade za nezaposlene u Švedskoj iznose 80% posljednje neto plaće, što vrijedi za prvih 200 dana trajanja nezaposlenosti. U sljedećih 100 dana naknade iznose 70% posljednje neto plaće. Za to vrijeme korisnici se imaju pravo prijaviti za pomoć u traženju posla. Nakon prijave se naknada za nezaposlenost spušta na 65% posljednje neto plaće.

Švedska je snažno razvila aktivne politike tržišta rada usmjerene za cjeloživotno učenje i kvalitetu obrazovanja, sigurnost radnika umjesto sigurnosti radnih mjesta te važnu ulogu dječje skrbi. Ovo posljednje osiguralo je rani povratak žena na tržište rada, za razliku od mnogih južnoeuropskih zemalja gdje su porodični dopusti dugački.

Osobna sloboda, vladavina prava i poštivanje ljudskih prava

Šveđani su razvili snažan osjećaj individualizma svojstvenog sjevernoeuropskim protestantskim kulturama. Taj se nordijski individualizam očituje u visokom stupnju vrijednosti samostalnog izražavanja, autonomiji pojedinca i sekularnoj racionalnosti, nasuprot nagonima za preživljavanje i tradicionalnoj patrijarhalnoj vrijednosti. U Švedskoj je individualna sloboda stvar društvene obveze. Čak i djeca imaju svoju autonomiju u odnosu na roditelje koji nemaju pravo biti autoritarni i odgojno nametljivi. Državna luteranska crkva bila je demokratska institucija koja je razvijala sustav građansko-kršćanskih vrijednosti, posve drugačiji od dominantno katoličkih europskih društava. Švedsko društvo vrlo je tolerantno te je prihvatilo brojne izbjeglice i azilante, koji su pridonijeli razvoju multikulturalnog okruženja, ali i produktivnosti.

Nordijski individualizam uključuje visoku razinu javnog povjerenja utemeljenog na vladavini prava. Pravni propisi se poštuju u običajnoj praksi društva koja nije korumpirana pa, kako ističe Švedski institut, postoji vladavina prava.

Promicanje ljudskih prava i individualnih sloboda temelj je švedske vanjske politike. Švedska je snažno angažirana u poticanju razvoja demokracije i podršci nevladinim organizacijama protiv autoritarnih i totalitarnih režima, pogotovo kad je riječ o mučenju ljudi.

Šveđani su uspjeli među sobom stvoriti kulturu koja cijeni smisao za poredak i organiziranost, protestantsku radnu etiku koju karakteriziraju marljivost, preciznost, upornost i predanost radu kao pozivu kojim se služi sebi i drugima. Šveđani vole promišljati, slobodno i otvoreno raspravljajući o svim temama. U Švedskoj nije socijalni grijeh biti pametniji od ostalih, kao što je to u postkomunističkim zemljama. Premda se mogu okarakterizirati kao relativno bogato društvo, Šveđani njeguju skromnost i štedljivost kao moralne vrline koje su duboko utemeljene u njihovoj kršćanskoj kulturi. U Švedskoj nema potrebe za materijalnim dokazivanjem skupim automobilima, nekretninama ili pak vjenčanjima, odjećom, obućom ili nekim drugim statusnim simbolima.

Rezultati švedskih liberalizacijskih reformi

Rezultat svega navedenoga jest to da se Švedska danas ubraja u skupinu europskih zemalja koje bilježe rast bruto domaćeg proizvoda i nakon krize koja je cijelu Europu bacila u recesiju. Švedska ima jednu od najviših stopi zaposlenosti u Europi i jednu od najnižih stopi inflacije. Udio javnog duga u BDP-u je znatno ispod prosječnog trenda država članica Europske unije, dok je udio investicija u istraživanje i razvoj u BDP-u među najvišima u Europi i svijetu. I dok kreditni rejtingi mnogih europskih zemalja padaju zbog održivih javnih financija, Švedska i dalje ima najbolji kreditni rejting. Švedska je, također, ušla u krug top 20 zemalja u svijetu po stupnju ekonomske slobode koji mjeri američka zaklada Heritage Foundation.

Prednosti švedskog kapitalizma su vladavina prava, zaštita vlasničkih prava, jednostavni regulatorni uvjeti poslovanja i investiranja, slobodna trgovina i stabilnost cijena. Problematična područja i dalje predstavljaju visoka javna potrošnja i porezi, premda je, primjerice, snižen porez na dobit, a znatno se unaprijedilo i stanje u području fiskalne slobode upravo zbog liberalizacijskih reformi. Prema podacima Svjetske banke o lakoći poslovanja 2013. godine, Švedska je među top 15 zemalja. Četvrta je najkonkurentnija zemlja na svijetu, prema istraživanju Svjetskog gospodarskog foruma u rangu je sa Švicarskom i Sjedinjenim Američkim Državama. Švedske konkurentne prednosti svakako su

potpuno transparentne i funkcionalne institucije, što uključuje vladavinu prava, sudsku neovisnost i efikasnost, regulatornu izvjesnost i zaštitu tržišnog natjecanja.

Švedska ima jedan od najkvalitetnijih obrazovnih sustava na svijetu, osobito obrazovanje za menadžment i inženjerstvo. Švedske tvrtke su među najboljima u svijetu po kvalitetu korporativnog upravljanja, standarda poslovne etike i zaštite manjinskih dioničara te privlače visokotehnoške investicije koje su jamstvo industrijske konkurentnosti. Švedska ima vrlo razvijene klustere, inovacijske kapacitete, kvalitetne institucije za istraživanje i razvoj, pogotovo suradnju sveučilišta i industrije i visoke investicije u tom području.

Ključni faktori rasta švedske produktivnosti bili su globalizacijski procesi putem liberalizacije trgovine, deregulacije i privatizacijom brojnih djelatnosti te razvoja inovativnih tehnologija, koje su omogućile izvozu konkurentnost. Švedski liberalni ekonomist Johan Norberg sasvim jasno potvrđuje gospodarski i tehnološki razvoj kao posljedicu slobodno tržišnih politika. Za bolji svijet i smanjivanje siromaštva potrebno je više kapitalizma i trgovinske globalizacije.

Estonski primjer uspješne tranzicije

Hrvatska se ne može uspoređivati s razvijenim zapadnim zemljama koje imaju dugu tradiciju tržišnih odnosa u gospodarstvu. Hrvatska kao tranzicijska zemlja teži potpunom prelasku iz socijalističkih procesa u kapitalističke, a za uspješno provođenje tranzicije kao jedan od najboljih primjera može joj biti Estonija, zemlja približno iste razine proizvodnog standarda mjenog u kupovnoj moći stanovništva.

Gledajući indeks ekonomske slobode, Estonija je najkonkurentnija tranzicijska zemlja koja je zauzela visoko 33. mjesto u svijetu. Glavne estonske konkurentne prednosti jesu niska razina birokratskog opterećenja gospodarstva, transparentan sustav stvaranja javnih politika, visoka razina zaštite vlasničkih prava, niska razina korupcije, visoka kvaliteta lučke infrastrukture, vrlo nizak javni dug i uravnoteženo upravljanje proračunom, umjerena inflacija, kvaliteta obrazovnog sustava, visoka dostupnost interneta, fleksibilno određivanje plaća, dobar odnos plaća i produktivnosti te relativno visoki kapaciteti za inovacije. Estonija nema velikih nedostataka koji bi značajno negativno utjecali na konkurentnost.

Za razliku od Hrvatske, Estonija je 1990-ih godina, nakon dugog razdoblja komunističke represije, krenula putem dosljedne liberalizacije pa je danas poznata po brojnim uspješno provedenim slobodno-tržišnim reformama – sveobuhvatni procesi debirokratizacije, deregulacije, privatizacije, monetarna stabilizacija, fiskalna disciplina, sniženje poreza, e-uprava i sl., a već 1994. godine Estonija je postala i prva postkomunistička zemlja koja je uvela tzv. flat tax, odnosno jedinstvenu stopu oporezivanja dohotka. Rezultat svega navedenog jest to da je estonsko gospodarstvo već 1995. godine počelo zamjetno rasti pa je stopa rasta 1997. godine bila gotovo 12%, a od 2000. godine ta stopa nije padala ispod 7,5%. Dok je 2000. godine stopa nezaposlenosti bila gotovo 14%, 2007. godine iznosila je svega 5%. Strani su investitori prepoznali privlačnu poslovnu klimu. Estonija ima relativno niski udio javnog duga u BDP-u, a udio javne potrošnje u BDP-u je niži te je jedna od prvih europskih zemalja koje su uspješno izašle iz krize.

Snage socijalizma sveobuhvatno su nadvladane tijekom uspješne estonske tranzicije, pa privatni sektor stvara čak oko 80% BDP-a što je mnogo više nego u uglavnom neprivatiziranoj Hrvatskoj. Porezno opterećenje je umjereno - porez na dobit je 21%, slično kao u Hrvatskoj, ali zato Estonija ima jedinstvenu stopu poreza na dohodak, dok su reinvestirani iznosi dobiti u cijelosti oslobođeni oporezivanja.

Još jedna klasična liberalna reforma kojom se Estonci ponose jest svakako i reforma javne uprave kojom je ona u potpunosti digitalizirana. Estonci smatraju kako njihova javna uprava odražava vrijednosti nordijskog načina života – jednostavnost, lakoću, inovativnost i usluživanje. Estonci imaju osobne iskaznice koje im služe za elektroničku identifikaciju za javne usluge. Za sve usluge su potrebni elektronički potpisi. Primjerice, posao je moguće elektronički registrirati u manje od 20 minuta. Stotine bežičnih internetskih točaka nalazi se u ovoj wi-fi naciji koja osigurava široki ICT pristup. Javne usluge nisu zato moguće samo iz kuće, već i s ulice.

Estonija je primjer zemlje u kojoj su se na vrlo transparentan i očit način testirale mnoge klasične teorijske ideje i pozitivni učinci ekonomskog liberalizma. To je zemlja visoke razine poslovne i ulagačke slobode budući da postoje jednostavni elektronički postupci na svim razinama javne uprave koji, za razliku od hrvatske prakse, štede strpljenje, vrijeme i novac poduzetnika i ulagača. Propisi su transparentni, a imovina zaštićena, što u Hrvatskoj, također, nije slučaj. Poštuju se vlasnička prava, ugovori se provode, a jednostavna je i registracija vlasništva. Korupcija postoji u određenoj mjeri, ali se, za razliku od Hrvatske, u Estoniji sankcionira i institucionalno ne tolerira. Radno zakonodavstvo je fleksibilnije od hrvatskog. Estonija je na drugom mjestu u svijetu po ulagačkim slobodama, četvrta po financijskoj te dvanaesta po trgovinskoj slobodi i dvadeseta po zaštiti vlasničkih prava.

Švicarske tajne

Švicarska se nalazi na vrhu ljestvice svjetske konkurentnosti. Ako se analiziraju pojedini indikatori konkurentnosti, dolazi se do sljedećih zaključaka. Švicarska je u konkurentskom vodstvu zbog snažne zaštite vlasničkih prava, uključujući i intelektualno vlasništvo. Korupcija gotovo ne postoji, pravosuđe je neovisno, a građani mogu imati puno povjerenje u policijske snage. Niska je razina birokratskog opterećenja poslovanja. Proces stvaranja javnih politika je u cijelosti transparentan. U poslovnom sektoru standardi etičkog ponašanja su na najvišoj razini. Švicarska ima odlično razvijenu prometnu i telekomunikacijsku infrastrukturu. Makroekonomsko je okruženje zadovoljavajuće, a jedini veći problem je razina javnog duga. Švicarska ima odličan sustav zdravstva i obrazovanja na svim razinama. Tržište je relativno efikasno, ali problematična područja su visoki troškovi poljoprivredne politike i postojanje pojedinih trgovinskih prepreka. Orijentacija prema kupcima je na najvišoj razini. Tržište rada je vrlo efikasno po odličnim odnosom među socijalnim partnerima, jednostavnim postupcima zapošljavanja i otpuštanja radnika, odnosom plaća i produktivnosti radnika, visokom fleksibilnošću u određivanju plaća i niskim troškovima otpremnima. Švicarska, također, ima visoki priljev strane kvalificirane radne snage. Nadalje, financijska tržišta su visoko razvijena i konkurentna, što znači da su financijske usluge lako dostupne, uključujući zajmove, a kapital se slobodno kreće bez restrikcija. Švicarska je pri vrhu u tehnološkoj spremnosti u pogledu dostupnosti posljednjih tehnologija i interneta. Po poslovnoj efikasnosti i inovacijama, Švicarska je među vodećim zemljama svijeta.

Danski model „fleksigurnosti“ kao europsko rješenje

Mnoge europske zemlje nisu imune na problem strukturne nezaposlenosti, pogotovo nezaposlenosti mladih, upravo zbog rigidno reguliranih radnih zakonodavstava. Nakon Lisabonske strategije 2010. godine, Europska je komisija u Strategiji 2020 kao jedan od ciljeva odredila povećanje stope zaposlenosti (radnog stanovništva 20-64) na 75%. Politike fleksigurnosti se predlažu kao model reforme tržišta rada. Spoj fleksibilnosti i sigurnosti na tržištu rada uključivao bi liberalizaciju radnog zakonodavstva te aktivne mjere poticanja zapošljavanja programom prekvalificiranja nezaposlenih, kao uvjet za osiguravanje odgovarajućih iznosa naknada nezaposlenima. Politike fleksigurnosti velikoj su mjeri doprinijele relativno niskim stopama nezaposlenosti u Danskoj i Nizozemskoj, upravo zbog liberalizacije radnog zakonodavstva. Svjetska banka i Hrvatskoj predlaže politike fleksigurnosti kao pomak sa zaštite radnih mjesta na zaštitu radnika, odnosno kako navodi Kulušić (2009.), na zaštitu fleksibilne radne snage. Ipak, visoke socijalne naknade nezaposlenima u sklopu modela fleksigurnosti mogu biti kontraproduktivne i još više povećati nezaposlenost u zemlji u kojoj se razna socijalna prava ionako već koriste kao zamjena za rad, odnosno aktivno traženje posla. Stoga je preporuke Europske Unije za provedbu politika fleksigurnosti potrebno prilagoditi spomenutom riziku zamke blagostanja.

Slovačka porezna reforma

Za razliku od Estonije, Slovačka je flat tax uvela tek 2004. godine za vrijeme vlade desnog centra premijera Mikulaša Dzurinde i njegovog zamjenika i ministra financija Ivana Mikloša.

Ministar Ivan Mikloš imao je jasan zadatak. Sniženje poreza bilo je ključno za investicijsku klimu uz druge liberalne reforme. Trebalo je pojednostaviti porezni sustav te uvesti transparentnost i efikasnost. Flat tax je predstavljao idealno rješenje. Ukinuto je dvostruko oporezivanje dohotka eliminacijom poreza na dividendu, kao i oporezivanja nasljedstva, darova i nekretnina. Uvedena je jedinstvena i poslovno atraktivna porezna stopa na dohodak, dobit i dodanu vrijednost od 19%. Porezne olakšice i izuzeća su minimizirani. Kao i u estonskom slučaju, prihodi oporezivanja dohotka, dobiti i potrošnje su porasli. Slovačka je, kao i Estonija, potvrdila valjanost Lafferove krivulje. Slovačko gospodarstvo je u 2004. godini raslo 5%, u 2005. 6,6%, u 2006. 8,5%, te rekordnih 10,4% u 2007. godini (14% u posljednjem kvartalu). Stopa nezaposlenosti je u istom razdoblju snižena sa 18 na 11%. Izvoz je u 2007. godini zabilježio rast od 15%, a te su godine plaće porasle 7%. Dok je slovački standard mjeren paritetom kupovne moći 2000. godine bio tek na polovici EU prosjeka, već 2007. popeo se na dvije trećine. U Slovačku su došli mnogi strani investitori i multinacionalne kompanije, prvenstveno u autoindustriji - Volkswagen kod Bratislave, Peugeot i Citroen u Trnavi te Kia u Žilinama. Slovačka je stoga prozvana “Detroit Istoka”. Globalna recesija Slovačku statistički nije zahvatila.

Razlozi njemačke konkurentnosti

Njemačka se nalazi na petom mjestu ljestvice konkurentnosti. Glavne konkurentske prednosti Njemačke su veličina tržišta, efikasnost proizvodnih procesa, snažni inovacijski kapaciteti, visoka ulaganja tvrtki u istraživanje i razvoj, kvaliteta znanstveno-istraživačkih institucija, visoki stupanj suradnje sveučilišta i industrije u istraživanju i razvoju, funkcionalne institucije, pogotovo u pogledu zaštite vlasničkih prava, odlična infrastruktura, zdravstveni i obrazovni sustav te visoka razina poslovne etike. Glavni su njemački nedostaci viša razina javne potrošnje i reguliranost gospodarstva, složeniji postupci za pokretanje poslovanja, visoki javni dug, rigidnosti na tržištu rada u smislu težih postupaka zapošljavanja i otpuštanja radnika, visokih troškova otpremnima i nefleksibilnog određivanja plaća.

„Europa 2020“ i „Poduzetništvo 2020“

Što za razvoj poduzetništva nudi strategija Europske Unije “Europa 2020”? Strategija stavlja naglasak na povećanje konkurentnosti i zaposlenosti u uvjetima slobodnog i inovativnog razvoja poduzetništva. Predlaže se liberalizacija tržišta rada, daljnja liberalizacija europskog jedinstvenog tržišta, napose u uslužnom sektoru, veće investicije u istraživanje i razvoj te bolja iskoristivost informacijsko-komunikacijskih tehnologija s naglaskom na elektroničko poslovanje.

Na polju obrazovanja „Europa 2020“ ističe se jačanje veza među obrazovanjem, poslovnim sektorom, istraživanjem i razvojem, te poticanje mobilnosti studenata uz formalno priznavanje svih oblika neformalnog obrazovanja. Formalno stečena znanja i vještine ne poklapaju se u dovoljnoj mjeri s potrebama tržišta rada, što stvara neravnotežu između ponude i potražnje, odnosno strukturalnu nezaposlenost. Cjeloživotno obrazovanje tako sve više postaje nužnost, ne samo za visokoobrazovane, nego i za sve mlade ljude među kojima je stopa nezaposlenosti osobito visoka. Naglasak u obrazovnom sustavu je potrebno staviti na poduzetništvo i kreativnost, inovacije i inženjerstvo.

U sklopu industrijske politike u eri globalizacije govori se o poboljšanju poslovne klime, pogotovo za mala i srednja poduzeća. Ističe se potreba poticanja internacionalizacije malih i srednjih poduzeća, transportne i logističke mreže, konkurentnosti turizma, korporativne odgovornosti te kvalitete i jednostavnosti zakonodavstva koje se odnosi na poslovanje. Naglašava se važnost sniženja poreznog opterećenja rada radi snižavanja troškova poslovanja poduzetnika te nužnost veće fiskalne discipline. To je dobar znak za poduzetnike s obzirom na to da Europska Unija načelno odustaje od dosadašnjih neodgovornih politika koje su značile veću javnu potrošnju, poreze i zaduživanje.

Slijedom strateškog okvira „Europa 2020“, Europska je Unija izradila akcijski plan „Poduzetništvo 2020“. Tim dokumentom Europska Unija svojim državama članicama predlaže smjernice za javne politike za razvoj poduzetništva na jedinstvenom tržištu Europskog gospodarskog prostora. Ističući kako su konkurentnost i rast zasad još stvar budućnosti i kako je ekonomska kriza još prisutna u brojnim državama članicama, Europska komisija u dokumentu naglašava da su strukturni izazovi za konkurentnost i rast postojali i prije trenutne ekonomske krize u obliku različitih prepreka poduzetništvu, a postoje i dalje. Pri traženju izlaza iz krize poduzetnici imaju ključnu ulogu u pokretanju privatnih investicija i otvaranju novih poslova, pa je kriza europskog gospodarstva ujedno

poslužila i kao prigoda za razmišljanje o pokretanju novog ciklusa gospodarskog rasta, uz jačanje konkurentnosti.

U tom akcijskom planu mogu se istaknuti tri ključna područja za razvoj poduzetništva na razini EU - razvoj poduzetničkog obrazovanja i kulture, razvoj digitalnog jedinstvenog tržišta te uklanjanje regulatornih opterećenja poduzetništvu.

Razvoj poduzetničkog obrazovanja i kulture

Razvoj poduzetničkog mentaliteta ključan je za pretvaranje ideja u konkretne poslovne djelatnosti, odnosno rast zaposlenosti. Stoga se reforme u europskim obrazovnim sustavima trebaju usmjeriti na razvoj znanja o poslovanju i poduzetništvu. Obrazovni programi trebaju težiti stjecanju praktičnih vještina kao što su kreativnost, inicijativa, razumijevanje rizika, smisao za odgovornost i timski rad. Važno je definirati metodologiju i ishode poduzetničkog obrazovanja te usmjeriti strategije razvoja obrazovnih institucija na poduzetnički pristup i doprinos kulturi poduzetništva. Države članice trebaju definirati ključne vještine za poduzetništvo koje se trebaju uvesti u kurikulume na svim razinama obrazovanja.

Predlaže se i praktično obrazovanje za poduzetništvo kako bi mladi tijekom školovanja imali priliku raditi u poduzećima na pojedinim projektima. Obrazovne institucije za poduzetništvo i strukovno obrazovanje razvijale bi se u suradnji s OECD-om.

Jednako je važno stjecanje i priznavanje poduzetničkih vještina neformalnim oblicima obrazovanja, prije svega e-učenjem preko interneta.

Europska Unija naglašava i važnost razvoja paneuropske inicijative za učenje o poduzetništvu i razmjenu znanja na tom području.

Osim obrazovnih reformi, Europa treba i dublje promjene u kulturi. Sustav vrijednosti u Europi treba poštivati preuzimanje rizika, uspjeh i prosperitet poduzetnika kao i mogućnost propadanja poslovanja. Promjena javnog mišljenja je nužna.

Razvoj digitalnog jedinstvenog tržišta

Digitalno jedinstveno tržište važan je segment strategije „Europa 2020“ i svih relevantnih EU dokumenata o rastu i konkurentnosti. Europsko jedinstveno tržište može u cijelosti biti funkcionalno i fleksibilno samo uz razvoj elektroničkog poslovanja. Razvoj novih usluga povezanih informacijsko-komunikacijskim tehnologijama, koje će se pružati preko državnih granica, važan je izazov razvoja poduzetništva na jedinstvenom tržištu.

Ističe se važnost internetskog poduzetništva za razvoj novih digitalnih usluga. Početnici u internetskom poduzetništvu imaju prednost zbog lakog osnivanja i pristupa tržištu, kao i brzih procesa zbog elektroničkog poslovanja. Investicije u digitalne tehnologije uvjet su za razvoj poslovne konkurentnosti.

Kako bi poticala razvoj digitalnog jedinstvenog tržišta, Komisija će razvijati digitalnu bazu znanja o glavnim tržišnim kretanjima i inovativnim poslovnim modelima. Poduzetnike će se informirati o prednostima elektroničkog poslovanja i digitalne evolucije te će se ih se poticati na poduzetničko

umrežavanje u stvaranju poslovnih ideja. Primjerice, predlaže se osnivanje Europske mentorske mreže koja bi služila kao platforma za održavanje treninga i savjetovanja poduzetnika o prednostima digitalnog poslovanja, pogotovo za poduzetnike početnike.

Uklanjanje regulatornih opterećenja poduzetništvu

Ni nakon više od 20 godina od uspostavljanja jedinstvenog tržišta Europske Unije, proces liberalizacije još nije dovršen. Ambiciozniji rezultati europske ekonomske integracije mogu se ostvariti samo daljnjom liberalizacijom, odnosno uklanjanjem različitih administrativnih prepreka slobodi poslovanja. To je ambiciozan zadatak koji od država članica zahtijeva odustajanje od svake vrste regulatornog protekcionizma. Traži se jednostavan regulatorni okvir s jasno postavljenim i horizontalno primjenjivim pravilima koja će štiti tržišno natjecanje u cjelini.

Poduzetnici traže da se administrativno pojednostavne proceduralni uvjeti za početak poslovanja. Pri tome je rezanje regulatornih opterećenja poslovanja izrazito važno kako bi se postigle uštede u troškovima poduzetnika. To je prioritet Europske komisije i država članica. Poduzetnici trebaju jasna i jednostavna pravna pravila koja će jamčiti pravedno natjecanje na slobodnom tržištu i izvjesnost poslovanja na tržištu.

Deregulacija je posebno važna zbog poticanja slobode prekograničnog pružanja usluga. Europska Unija traži hitno ukidanje administrativnih prepreka poslovanju nakon što se identificiraju u pojedinoj državi članici.

Papirnat i složene administrativne procedure, nepotrebne i višestruke dozvole i zahtjevi, trebali bi postati stvar povijesti javnih uprava. Poduzetnicima trebaju elektroničke procedure koje će svojom jednostavnošću i brzinom predstavljati adekvatnu javnu uslugu. Prepreke stvaraju i praksa nepriznavanja profesionalnih kvalifikacija, fiksne tarife profesionalnih usluga, testovi ekonomskih potreba, uvjeti vezani uz vlasničke i upravljačke strukture poslovnih subjekata te odabir pravnog oblika poslovanja i drugo.

Komisija kao prepreku razvoju poduzetništva navodi i restriktivne regulacije tržišta rada jer onemogućavaju fleksibilne radne ugovore i skraćeno radno vrijeme. Stoga je liberalizacija tržišta rada jedan od prioriteta koji se jasno ističe i u strategiji „Europa 2020“.

Europska poduzetnička mreža trebala bi poduzetnicima na europskom zajedničkom tržištu pomoći prigodom izvansudskog rješavanja prekograničnih sporova besplatnim posredovanjem putem korištenja SOLVIT sustava.

Jedinstvene kontaktne točke, koje su jedan od instrumenata jedinstvenog tržišta Europske Unije, trebaju se dodatno razviti kako bi za poduzetnike iz država članica postale potpuno funkcionalni i lako dostupni internetski portali. Treba se što više proširiti i obim višejezičnih poslovnih informacija te mogućnost brze elektroničke registracije sjedišta poslovanja, kao i elektronički dostupne administrativne procedure za sve gospodarske djelatnosti.

Na provedbi akcijskog plana „Poduzetništvo 2020“, koji uključuje strukturne reforme u brojnim područjima, potrebno je zajedničko djelovanje Europske Unije i svih država članica. Najvažnije reforme u tom dokumentu predlažu se u području obrazovanja, tržišta rada i javne uprave, odnosno regulatornog okvira. Kako bi se uklanjale administrativne prepreke poduzetništvu te stvarao bolji i slobodniji prostor za nove investicije i zapošljavanja, važno je uspostaviti adekvatan mehanizam koordinacije i praćenja provedbe navedenih mjera.

Javne politike za razvoj poduzetničke klime u Hrvatskoj

Kako se suočiti s rastućom antipoduzetničkom klimom u hrvatskoj javnosti? Sasvim je sigurno da se u Hrvatskoj, ulaskom u tranziciju, počeo razvijati koruptivni i hibridni sustav kapitalizma koji tolerira bogaćenje na račun kršenja vlasničkih prava te bogaćenje neovisno o radu (kronizam). Neki bi takav kapitalizam populističkim jezikom usporedili s liberalnim kapitalizmom. Ipak, takva usporedba, premda je masovno raširena i već sasvim uobičajena, nema znanstvenu podlogu. Hrvatska nikada tijekom svoje prošlosti nije razvila institucije koje bi stvorile odgovarajući sustav za razvoj slobodnog tržišnog kapitalizma, iako se u hrvatskoj javnosti već dulje vrijeme može čuti o potrebi kreiranja razvojnih strategija. Dovoljno je vremena prošlo da se jednu ili više strategija konačno ponudi javnosti.

Centar za javne politike i ekonomske analize i Udruga za promicanje individualne slobode „Iustitia“, kao nevladine organizacije klasično liberalne orijentacije, smatraju kako su svakoj zemlji pa tako i Hrvatskoj, potrebne jasne i precizno definirane smjernice za provođenje strukturnih reformi. Drugim riječima, država ne treba strategiju poticanja razvoja, već smjernice za liberalizacijske procese koji će smanjiti ulogu i uplitanja države u gospodarstvo. Država je važna kao opći okvir, a razvoj ovisi o privatnim poduzetnicima, jer poduzetnici upravo traže transparentan sustav koji nudi jednostavne propise. U Hrvatskoj je sve suprotno tome pa je i poslovna klima toliko nekonkurentna.

Naša je vizija klasični liberalni spontani poredak kao minimalni okvir za individualnu slobodu i slobodno tržište. Želimo spontani poredak individualne slobode provođenjem slobodnih tržišnih reformi i ograničenjem potrošnje države, moguće kroz promociju i provedbu načela Austrijske škole ekonomike. Duboko se zalažemo za maksimalnu i konstantnu slobodu volje i izbora svih pojedinaca, ograničenu samo u slučajevima kad se ne poštuju tuđa temeljna prava na život, slobodu i vlasništvo.

Kao klasični liberali zalažemo se za ograničenu moć i ulogu države, smanjenu na minimalni okvir koji će jamčiti da će štititi od povrede temeljna prava na život, slobodu i vlasništvo te da će pritom uzimati samo nizak i jednak porez, koji će služiti za financiranje minimalnih i općih funkcija države koje privatni sektor ne može obavljati.

Građansko društvo i slobodno tržište vidimo kao spontani poredak koji prirodno nastaje jedino temeljem slobodnih odnosa pojedinaca, bez ikakve kolektivne socijalne prisile. U slobodnom tržišnom društvu pojedinci i poduzetnici trebaju samostalno preuzeti vlastitu financijsku odgovornost i prihvatiti sve rizike, bez potpora i intervencija države. Društvena odgovornost stvar je slobodnog udruživanja i dobrovoljnog pomaganja, a ne prisilne podložnosti sustavu socijalne solidarnosti i socijalnoj državi blagostanja.

Stoga se snažno zalažemo za strukturne liberalizacijske reforme, koje mogu dati stvarni poticaj razvoju privatnog poduzetništva u Hrvatskoj.

Ograničenje potrošnje države i „flat tax“ do 15% - fiskalna disciplina

Visoka javna potrošnja i porezi snažno su opterećenje za građane i gospodarstvo u cjelini, kako trenutno, tako i u budućnosti, s obzirom na to da su rastuća zaduženja i obveze nastale zbog snažne i sveprisutne rastrošnosti države. Zato je nužan državni proračun koji će od poreznih obveznika zahtijevati samo niski porez, jednak za sve, bez olakšica i izuzeća (tzv. Flat tax), iz kojeg će se financirati ograničene funkcije države na svim razinama. Drugim riječima, potrebno je uvesti jedinstvenu (proporcionalnu) stopu poreza na dohodak i dobit do maksimalno 15% (kao regionalni i lokalni izvor proračunskih prihoda). Istovremeno, nužno je ukinuti sve parafiskalne namete, posebne porezne oblike (na ime tvrtke, dividende, promet nekretnina, međunarodnu trgovinu, nasljedstva i darove, premije automobilskih osiguranja, trošarine i dr.), retroaktivno oporezivanje dividende iz zadržane dobiti nastale u prethodnih 10 godina te obustaviti uvođenje novih poreza. Ipak, ključni je izazov postupno snižavanje poreznog opterećenja rada od socijalnih doprinosa, koji će izravno ovisiti o racionalizaciji i barem djelomičnoj privatizaciji mirovinskog i zdravstvenog sustava, odnosno ostalim mjerama fiskalne discipline.

Umjesto da državi plaćamo visoke poreze za mnoge nepotrebne i neefikasne funkcije, koje može obavljati i privatni sektor, više novca može ostati nama, pojedincima i poduzetnicima, koji najbolje znamo kako ćemo pridonijeti prosperitetu. Detaljniji popis mjera fiskalne discipline dostupan je u posebnom dokumentu.

Nužno je konstantno snižavati državnu potrošnju i propisati strožu fiskalnu disciplinu uvođenjem odredbe prema kojoj se udio državnih rashoda u BDP-u treba godišnje snižavati za minimalno 3 do 5 postotnih bodova. Potrebno je minimizirati rashode za plaće i materijalne troškove, shodno reformi javne uprave i privatizacijama javnih poduzeća. Nadalje, treba ukinuti državne potpore, pogotovo sektorske diskriminativne subvencije. Potrebno je ukinuti sve povlaštene i prijevremene oblike mirovina te uvesti slobodu izbora privatnih mirovinskih i zdravstvenih osiguranja ili drugih oblika štednje za što širi opseg korisnika, uz jamstvo minimalnih decentraliziranih naknada koje bi pokrivale financijske rizike neosiguranih građana. To može uključivati minimalne javne mirovine i naknade za zdravstvene usluge, ali samo na regionalnoj i lokalnoj razini te u slučaju ako ne postoje dostatni izvori dobrovoljne pomoći bolesnima, starijima i nezaposlenima. Država treba prestatu uvoditi nove proračunske programe, osim dobro obrazloženih iznimki.

Slobodno tržište rada i znanja - reforma tržišta rada

Nezaposlenost mladih je jedan od najvećih gospodarskih problema mnogih europskih zemalja, a pogotovo Hrvatske. Pored niza strukturnih razloga, svakako je potrebno istaknuti rigidno regulirano tržište rada, prvenstveno Zakon o radu u kojem postoje brojne prepreke slobodi ugovaranja i raskidanja radnog odnosa te prilagodbi radnog vremena i plaća stvarnim uvjetima poslovanja. Veliki dio hrvatskog tržišta rada reguliran je kolektivnim ugovorima koji ne vrednuju radne zasluge i talente svakog pojedinca. Mnogi mladi nakon završetka školovanja teško pronalaze posao zbog radnog zakonodavstva koje poslodavcima, zbog spomenutih prepreka, predstavlja veliki rizik za nova zapošljavanja, što se najviše odnosi na mlade. Većina mladih koji ipak dobiju priliku, zaposle se na određeno vrijeme. Zbog rigidnog radnog zakonodavstva gube se brojne prilike za privatne investicije koje zahtijevaju fleksibilne uvjete poslovanja. Mnoge su europske zemlje provele reforme tržišta rada

kako bi smanjile visoku nezaposlenost mladih. Glavni je strateški cilj Europske Unije povećanje zaposlenosti i konkurentnosti upravo fleksibilizacijom radnih odnosa.

Nefleksibilno radno zakonodavstvo i relativno nekvalitetni programi obrazovanja, uz ostale strukturne probleme, predstavljaju ključne uzroke niske zaposlenosti i nekonkurentnosti hrvatskog gospodarstva. Sustav kolektivnog ugovaranja također nije rješenje za zaštitu radnika. Hrvatski radnici trebaju slobodu izbora, a ne lažno garantirani osjećaj zakonske zaštite nekih, a na štetu onih koji su nezaposleni i žele napredovati temeljem vlastitih zasluga. Predlažemo pronalaženje modernih rješenja kao što je model fleksigurnosti.

U kontekstu liberalizacije tržišta rada nužno je ukidanje svih restrikcija u radnom zakonodavstvu koje se odnose na ugovaranje i raskidanje radnih odnosa, otkazne rokove, otpremnine, radno vrijeme i plaće te postojanje kolektivnih ugovora. Konkretno, bitno je uvođenje fleksibilnih ugovora na neodređeno vrijeme, koji omogućavaju skraćeno radno vrijeme i tome prilagođene iznose plaća, ovisno o stvarnim potrebama poslovanja. Također, bitno je fleksibilnije ugovaranje rada, odnosno pojednostavljenje postupka otkazivanja ugovora, pogotovo u slučajevima grubih i jednostranih povreda radnog odnosa, kako bi poslodavci lako i brzo mogli prilagođavati broj i trošak radnika stvarnim potrebama poslovanja. Među rigidnim odredbama na tržištu rada potrebno je ukinuti i onu prema kojoj poslodavac, koji je radniku dao poslovno uvjetovani otkaz, šest mjeseci ne smije na istim poslovima zaposliti drugog radnika, kao i onu prema kojoj se poslodavac dužan savjetovati s radničkim vijećem prigodom otkazivanja ugovora. Također, odredbu prema kojoj se radniku tijekom bolovanja ne smije dati otkaz, zatim odredbu na temelju koje je poslodavac dužan izračun plaća odrediti pravilnikom o radu ako kolektivni ugovor ne određuje plaće. Treba ukinuti odredbu po kojoj poslodavac, obvezan kolektivnim ugovorom, ne smije radniku odrediti nižu plaću od iznosa određenog kolektivnim ugovorom, kao i odredbu o produženoj primjeni odredbi kolektivno ugovora nakon isteka njegova roka.

Javno – privatno partnerstvo za konkurentno obrazovanje

Hrvatski obrazovni sustav treba hitne promjene u nastavnim programima. Čak i Europa u cjelini obrazovno zaostaje u odnosu na Sjedinjene Američke Države. Mladi žele praktična znanja i vještine, koji prate potrebe tržišta rada, kako bi mogli lakše pronaći i obavljati posao. Pozitivne prakse i iskustva drugih država članica EU svakako mogu pomoći Hrvatskoj. Obrazovanje za poduzetništvo sve je važnije u Europskoj Uniji i hrvatski obrazovni sustav će se na svim razinama trebati prilagoditi tom trendu kako bi mladi imali priliku razviti poduzetničke inicijative kao temelj razvoja gospodarstva. U Hrvatskoj je tržište rada previše regulirano, čime je izravno otežano zapošljavanje prije svega mladih bez radnog iskustva. Mladi traže prilike kroz fleksibilnije radne odnose, prilagođene talentima i potrebama pojedinca te žele napredovati temeljem vlastitih zasluga.

U sferi obrazovanja, potrebno je ukinuti restrikcije u razvoju privatnog školstva i omogućiti mu razvoj pod jednakim uvjetima kao i za javno školstvo. Iz obrazovnih programa treba izbaciti nepotrebne sadržaje te ih prilagođavati potrebama tržišta rada tako da pomažu stjecanju poduzetničkih vještina i znanja, a radi toga su potrebne konstantne prilagodbe nacionalnog kvalifikacijskog okvira. Obrazovni programi trebaju biti usmjereni na ranu specijalizaciju, izbor nastavnih predmeta i programa te na razvoj individualnih talenata. Prije svega je važno učenje stranih jezika, praktične matematike i financija, poticanje poduzetništva i individualne odgovornosti, tehničko, inženjersko i informatičko

obrazovanje, razvoj građanske kulture otvorenog društva i slobodnog tržišta te druge ključni razvojni elementi.

Većinu nastavnih sati može se organizirati kao projektne, istraživačke i kreativne radionice na kojima će se lakše prepoznati specifični talenti mladih. Svaka škola i fakultet trebaju imati pristup širokopojasnom internetu. Nužno je uvesti dualni sustav obrazovanja koji će već na srednjoškolskoj razini omogućiti kombinaciju specijaliziranih teorijskih programa i praktičnih vještina radom kod privatnih poslodavaca, a sve u namjeri da se promovira samozapošljavanje mladih i potiče na promišljanja „start-up“ poduzetničkih inicijativa. Posebno je važno unaprijediti strukovne kurikulume.

Cjeloživotno učenje, posebno razvoj svijesti pojedinaca o važnosti neformalnih oblika obrazovanja, kao što je primjerice e-obrazovanje, od presudne je važnosti za privatno poduzetništvo.

Veliki je potencijal za razvoj poduzetništva u procesu privatizacije obrazovnih usluga. Sustav javnog upravljanja i financiranja obrazovanja treba decentralizirati te uvesti vaučere za financiranje privatnog i javnog školovanja građana na regionalnoj i lokalnoj razini. Takav inovativni model slobode izbora obrazovnih usluga uvela je Švedska, a sve više zemalja je zainteresirano za primjenu izvorne ideje neoliberalnog mislioca Milтона Friedmana. Taj kompromisni model ne istiskuje ulogu javnog sektora. Javni sektor samo gubi monopol u obrazovnom sustavu i ulazi u sustav konkurencije, odnosno slobodnog izbora između javnog i privatnog sektora. Ono što je najvažnije, svaka osoba ima pristup obrazovanju kroz sustav vaučera.

Inovacije – snaga budućnosti

Jačanje inovacijskog potencijala, uz podršku znanstveno-istraživačkih aktivnosti, važno je za razvoj novih roba i usluga u privatnom sektoru. Investicije u istraživanje i razvoj još su ispod 1% BDP-a, s niskim udjelom privatnog sektora. Konkurentnost hrvatskog gospodarstva znatno ovisi o povećanju investicija u istraživanje i razvoj inovativnih ideja na tržištu.

Razvoj inovacijskog potencijala ključan je za poduzetništvo i konkurentnost, a ovisi o privatnim istraživačkim projektima s potencijalima komercijalizacije, suradnji pojedinaca i privatnih poduzetnika sa znanstveno-istraživačkim organizacijama i sveučilištima, umrežavanju znanstvenika, akademskom poduzetništvu i podršci tehnološkom transferu osnivanjem spin-off tvrtki proizašlih iz pojedinih instituta i visokih učilišta.

Korisno je, također, regionalno povezivanje poduzetnika i inovatora, uključujući i stvaranje klastera, čime se znatno povećavaju konkurentne prilike. Razvoj klastera predstavlja veliku mogućnost za internacionalizaciju pojedinih industrijskih sektora, stvaranje nove dodane vrijednosti i međusektorsko povezivanje. Posebno je važno razvijati klustere u poduzetničkim zonama sa standardiziranim uvjetima visoke infrastrukturne opremljenosti, uključujući informacijsko-komunikacijske tehnologije, posebno pristup širokopojasnom internetu.

Novе usluge – investicije uz širokopojasni internet

Investicija u infrastrukturu širokopojasnog interneta snažno će doprinijeti razvoju i modernizaciji uslužnog sektora, odnosno stvaranju novih usluga na tržištu. Društvo znanja je sve više na internetu, pa su brze digitalne veze nužnost cijelog društva. Najnovije širokopojasne usluge kao što su e-obrazovanje, društveno umrežavanje, televizija visoke kvalitete, rad od kuće i drugo, zahtijevaju odgovarajuće prijenosne kapacitete (više od 20 Mbit/s) koje je moguće ostvariti uz pomoć svjetlovodne pristupne infrastrukture i odgovarajućih bežičnih tehnologija nove generacije. Razvoj širokopojasne internetske infrastrukture je nužan i za daljnju digitalizaciju javne uprave i privatnog poduzetništva. Važno je osigurati prostorno-planske preduvjete za investicije u žične i bežične mreže nove generacije te zaštitu tržišnog natjecanja u području širokopojasnih internetskih usluga.

E-uprava – reforma javne uprave i lakši uvjeti poslovanja u konkurentnom gospodarstvu

Nova javna uprava treba se svesti na minimalni horizontalni okvir za europsko slobodno tržište, tržišno natjecanje, vanjske poslove, obranu, poneke ostale središnje poslove te decentralizirane funkcije sudova, policije i ostale autonomne poslove. Dugu tradiciju korištenja papira, pečata i potpisa za razne funkcije javne uprave treba što prije dokrajčiti. Modernizacijski procesi trebaju zahvatiti i javnu upravu kako bi se u cijelosti digitalizirala.

Predlažemo uvođenje jednostavnih i brzih digitaliziranih procedura te održavanje baza podataka na razini cijele javne uprave, kao i uvođenje obveze i nadzora brze isporuke elektroničkih javnih usluga poduzetnicima i građanima. Država treba uvesti jedinstveni elektronički obrazac za registraciju poslovanja te razviti jedinstveni elektronički identifikacijski dokument koji će zamijeniti sve postojeće osobne dokumente osim putovnice, a koji bi služio za sve elektroničke javne usluge.

Sustav elektroničke uprave je opsežan projekt reforme javne uprave, koji prije svega zahtijeva spremnost za donošenje kvalitetnih odluka. Konkretno, e-uprava će mnogo lakše i brže poslovati u odnosu na sadašnje upravne postupke na koje se građani i ulagači često žale zbog birokratske sporosti te mnoštva i složenosti upravnih postupaka. Tako organizirani postupci smanjuju efikasnost javne uprave u isporuci usluga, kao i u samoj organizaciji. Stoga će digitalizacija javne uprave izazvati određene viškove zaposlenih u segmentu koji se odnose na poslove rada na složenim upravnim postupcima. Istodobno, digitalizacija bi troškove korištenja papira svela na minimum. Digitalizacija javne uprave jest investicija koja će već u kratkom vremenu biti neusporedivo isplativija od dosadašnje neefikasne javne uprave.

Mnoge zapadne demokracije imaju sustav elektroničke uprave, a među tranzicijskim zemljama Estonija je otišla vrlo daleko, tako da se već može uspoređivati s najboljima. Estonski primjer pokazuje odlučnost da se provodu jasne liberalizacijske reforme i to od samog početka birokratske tranzicije iz krutog sovjetskog socijalističkog sustava u liberalni koncept poretka i javnog upravljanja svojstvenog zapadnim demokracijama.

Elektronička će uprava, stoga, predstavljati krunu kvalitetne reforme javne uprave u Hrvatskoj. Proces digitalizacije upravnih postupaka značajno će promijeniti kulturu upravne komunikacije s naglaskom na jednostavnost, brzinu i efikasnost. Zato će taj proces biti koristan kako za javne službenike, tako i za korisnike javnih usluga. U konačnici korist će imati svi građani i poslovni sektor, što će liberalizirati investicijsku klimu i dati niz pozitivnih učinaka u hrvatskom gospodarstvu.

Za reformu javne uprave u Hrvatskoj nužna je vizija e-Hrvatske u službi poslovne slobode, odnosno stvaranje jednostavne javne uprave kao sustava e-usluga. Opći je cilj maksimalno pojednostaviti uvjete poslovanja u Hrvatskoj, kako bi se snižavanjem administrativnih troškova povećala profitabilnost poslovanja poduzetnika.

Tijekom reforme javne uprave nužne su analize učinkovitosti javnih službenika te plaće koje ovise o njihovoj učinkovitosti, ukidanje hijerarhijskih struktura i uvođenje mrežnih struktura usmjerenih na projektni menadžment. Mnoge usluge koje se obavljaju u javnoj upravi mogu se privatizirati i dati vanjskim poslužiteljima (outsourcing). Nužna je hitna decentralizacija i regionalizacija.

Deregulacija – olakšanje uvjeta poslovanja

Bitno povećanje konkurentnosti gospodarstva, osobito na tržištu usluga, moguće je samo uz kvalitetnu administrativnu suradnju i horizontalnu koordinaciju uklanjanja različitih birokratsko-regulatornih prepreka i fiskalnih opterećenja poduzetnicima, kako bi se poboljšali institucionalni faktori kvalitete javne uprave.

Svrha deregulacije je u otvaranju prostora za povećanje neto prihoda poduzetnika kako bi s manjim troškovnim obvezama prema državi bili troškovno konkurentniji. Ujedno bi im administrativna pojednostavljenja skratila vrijeme potrebno za obavljanje pojedinih administrativnih procedura i rokove za dobivanje javnih usluga. Takve javne usluge mogle bi biti efikasnije ako se u cijelosti uvede sustav e-uprave koji bi zamijenio postojeće birokratske procedure, strukture i mentalitete snažno orijentirane na papirologiju uz fizičke pečate i potpise. Deregulacija znači implementaciju slobodnih tržišnih javnih politika kojima se uklanjaju različita regulatorna administrativna opterećenja, ograničenja, neproporcionalne obveze, zahtjevi, odobrenja, inspekcije i kazne, partikularni pravni propisi kao i zajamčena posebna prava i kvote pojedinim skupinama te se privatiziraju javni vlasnički udjeli u poslovnim subjektima, a da su pritom u nadležnosti pojedinih tijela javne uprave.

Budući da se uza sam pojam deregulacije često vezuju negativne konotacije, prije svega zato što indicira na stvaranje pravnog vakuuma pukim uklanjanjem propisa, bitno je istaknuti da se u pravilu ne radi o uklanjanju propisa, već o zamjeni opterećujućih i ograničavajućih regulatornih odredaba onim jednostavnijim i lakšim, koje omogućuju fleksibilno postupanje i uvjete poslovanja.

U hrvatskoj javnoj upravi i cijeloj javnosti vrlo mala je svijest o tome koji sve faktori utječu na konkurentnost i do koje mjere razne regulacije otežavaju uvjete poslovanja. Broj problema je vrlo velik, a to znači kako je nužna i ambiciozna provedba niza mjera koje u kombinaciji daju dugoročne rezultate. Ukidanjem tek ponekih prepreka mogu se eventualno riješiti problemi u pojedinom području i olakšati realizacija određene investicije. Ipak, bitno povećanje konkurencije zahtijeva ambicioznost svih segmenata i zaposlenika javne uprave, pogotovo onih koji su mjerodavni za provedbu nužnih mjera za strukturne reforme.

Za razliku od prijašnjih razdoblja dugotrajnih i postupnih promjena u poslovnim odnosima, kad se moglo očekivati da će donesene zakonske regulative učinkovito unijeti sigurnosti u svakodnevne transakcije među subjektima na tržištu, današnje poslovanje prije svega zahtijeva izrazitu fleksibilnost sudionika i pravnog okvira unutar kojeg se odvija.

Za kvalitetnu deregulaciju nužni su sljedeći uvjeti - kvalitetna administrativna suradnja i horizontalna koordinacija koja će ukloniti regulatorne prepreke; principijelna i realna spremnost javne uprave da ukida opterećenja, debirokratizacija i digitalizacija; jedinstveni digitalni sustav identifikacije i transparentnog praćenja uklanjanja birokratskih prepreka; sustavni pristup odozdo kroz poduzetnički input. Treba, također, istaknuti kako nije dovoljno ukloniti tek strateški važne prepreke, već temeljito, precizno i detaljno rušiti sve prepreke.

Rigidnost propisa i neučinkovitost administracije te zastarjele norme, neprikladne za uređivanje novonastalih odnosa, čimbenici su koji se negativno odražavaju na međunarodnu konkurentnost ukupnog gospodarstva i bitno otežavaju poslovnim subjektima razvoj u smjeru potrebnom za natjecanje na sve otvorenijem i zahtjevnijem globalnom tržištu.

Rješenje bi trebalo potražiti u sustavu koji se s promjenama nosi tako da im se prilagođava i traži načine da iskoristi njihove potencijale, umjesto dosadašnjeg sustava izgradnje robusnih struktura koje bi tim promjenama trebale odolijevati. U skladu s tim, sigurnost poslovnih subjekata i njihove odnose trebalo bi regulirati tako da se težište postavi na mogućnost brzog i učinkovitog odgovora na zahtjeve koje tržište pred njih postavlja, zadržavajući pritom servis koji takav proces nediskriminatorno olakšava te jamči zaštitu osnovnih prava subjekata.

Bitno povećanje konkurentnosti gospodarstva moguće je isključivo uz svrsishodnu regulativu strukturne naravi, koja prebacuje odnos javne administracije i poslovnih subjekata s vertikalne superordinacije u horizontalnu koordinaciju. Drugim riječima, potrebno je naglasiti ulogu administracije kao sustava javnih usluga koji će poduzetnicima olakšati poslovanje te istodobno usmjeravati njezinu nadzornu ulogu na kontrolu kojom bi se spriječilo prijeverno postupanje jednih na štetu vlasničkih prava drugih subjekata.

Takva bi rješenja praktično ojačala položaj korisnika javnih usluga i postavila preduvjete za ravnopravnu horizontalnu koordinaciju koja bi omogućila brzo uklanjanje budućih administrativnih prepreka i opterećenja poduzetnicima. Istodobno, podigla bi razinu efikasnosti, što je osobito važno za skraćivanje vremena potrebnog za obavljanje pojedinih administrativnih procedura i rokova za dobivanje javnih usluga. Kao primjer moglo bi se navesti uvođenje sustava e-uprave koji bi zamijenio postojeće birokratske procedure i strukture, snažno orijentirane na papirologiju, nepristupačne prosječnu korisniku i ovisne o nemotiviranom ljudskom faktoru. Isto tako, osim metodoloških promjena, bitno je provesti i sveobuhvatnu deregulaciju kojom bi se subjektima omogućilo poslovanje po čvrstim, jasnim i nedvosmislenim pravilima igre.

Dugoročno gledano, potrebno je ograničiti ulogu države. Država treba biti opći okvir za slobodno tržište, a ne partikularni regulator koji će ograničavati ekonomske i poduzetničke slobode.

Posebno kad je u pitanju olakšanje uvjeta poslovanja, nužno je provoditi horizontalnu koordinaciju provedbe mjera u namjeri da se smanji broj i trajanje procedura registracije poslovanja i vlasništva, dobivanja građevinskih dozvola i električne energije, provedbe ugovora, plaćanja poreza, izvoza i stečaja.

Država treba ukinuti sva zakonska ograničenja individualnih sloboda, a zakonom trebaju biti regulirana i zaštićena samo temeljna prava na život, slobodu i vlasništvo. Također, potrebno je ukinuti sva posebna zakonska prava i povlastice, kao i sve oblike državnih potpora i pomoći.

Kako bi se olakšao postupak registracije poslovanja, potrebno je uvesti jednostavan, brz i besplatan model e-registracije poslovanja putem Jedinственe kontaktne točke za usluge. Pritom je nužno ukinuti obvezu uplate temeljnog kapitala i svih administrativnih naknada, dostave raznih dokumenata za registraciju te objave u službenom glasilu. Nema potrebe da država obvezuje poduzetnike na dostavu originalnih dokumenata, ovjerenih kopija ili ovjerenih prijevoda. Jednako važno je pojednostaviti i ubrzati stečajni postupak.

Država treba uvesti pravo poslovnih subjekata da obave procedura u drugim lokalnim i regionalnim jedinicama ako u jedinici u kojoj moraju obaviti određenu proceduru, javna usluga nije dostupna ili poduzetnici nisu zadovoljni dostupnošću određene javne usluge.

Nužno je ubrzati sudske postupke i skratiti rok izvršenja pravomoćnih presuda, odnosno sankcionirati i otpuštati suce koji rade suprotno. Dakako, proces nacionalne deregulacije nije dovoljan s obzirom na to da se mnogi propisi donose na razini Europske Unije. Hrvatska u okviru Europske Unije treba zauzeti jasne stavove i suprotstaviti se svakom pokušaju daljnjeg rasta birokracije i regulacije na europskoj razini. Ideja federalne Europske Unije podrazumijeva snažan okvir vladavine prava i tržišnog natjecanja na jedinstvenom tržištu. Slobodno tržište zapravo je temeljni pokretač europske integracije, a ne želja da se progresivno razvija europski birokratski i regulatorni aparat koji je Europsku Uniju već dovoljno onesposobio za rast i konkurentnost, pogotovo u dinamičnim okolnostima globalizacije.

Federacija europskih država treba imati ovlasti usmjerene prvenstveno na unutarnje tržište, zaštitu potrošača, tržišno natjecanje, trgovinsku politiku, pravosuđe te vanjsku i sigurnosnu politiku. Nužno je ukinuti sva izuzeća od liberalizacije unutarnjeg tržišta i tržišnog natjecanja, uz zabranu državnih potpora i monopola. Također, EU treba ukinuti sve regulacije koje predstavljaju opterećenje za konkurentnost i poslovne slobode.

Jedinstveno tržište EU – prilika za hrvatsko gospodarstvo

Kada gledamo povijest europske integracije, jedinstveno je tržište uvijek bila i ostala ideja vodilja europskog jedinstva, odnosno današnje Europske Unije. I danas, jedinstveno tržište ostaje glavni most konsenzusa koji nadilazi razlike u gledanjima na budućnost Europe. Sa svojim jedinstvenim tržištem koje predstavlja prostor najveće gospodarske integracije u svijetu, Europska Unija dokazuje svoje jedinstvo upravo u nadilaženju prepreka slobodnoj trgovini. To područje integracije je zapravo i veće, jer uključuje i članice EFTA-e, tj. Europskog udruženja za slobodnu trgovinu (Norvešku, Island i Lihtenštajn), čineći zajedno Europski gospodarski prostor (EGP). Također, važno je istaknuti kako je Švicarska bilateralno integrirana na jedinstveno tržište, a sve aktualnije su inicijative i za stvaranjem transatlantskog jedinstvenog tržišta.

Integracija hrvatskog gospodarstva u jedinstveno tržište Europske Unije, odnosno europski gospodarski prostor u širem smislu, prigoda su za tržišno natjecanje koje je temeljni uvjet održivog razvoja. Slobodno je tržište uvijek dobar okvir i jedini put dugoročnog rasta i konkurentnosti. Očekuje se povećanje produktivnosti i efikasnosti poduzetnika zbog konstantne potrebe restrukturiranja poslovanja, administrativnog pojednostavljenja i sniženja troškova poslovanja, dok tržišna liberalizacija i integracija otvaraju mogućnost za povećanje zaposlenosti zbog rasta stranih investicija i prekogranične trgovine.

Europska Unija vidi osobito veliki strateški potencijal u daljnjem razvoju uslužnog sektora u kojem se ističe razvoj inovativnih usluga snažno povezanih s korištenjem informacijsko-komunikacijskih tehnologija (ICT), odnosno elektroničko poslovanje. U tom smislu možemo govoriti o ulasku u eru „digitalnog jedinstvenog tržišta“. Razvoj elektroničkog poslovanja ima ključnu važnost za ubrzanje poslovnih procesa, veću transparentnost, kao i snižavanje troškova poslovanja. Ono je stup na kojem se gradi konkurentnost poduzetnika na europskom tržištu te sredstvo kojim se uklanjaju prepreke prekograničnoj internetskoj trgovini. Posebno pogoduje mladim poduzetnicima koji neprestano prepoznaju nove poslovne prilike, osobito preko inovativnih usluga. Nove usluge koje nastaju na tržištu, osobito ICT usluge, predstavljaju veliku šansu za mlade koji se najviše koriste internetom i mogućnostima elektroničkog poslovanja. To je ujedno i važan poticaj reformi hrvatske javne uprave, koja poduzetnicima i potrošačima može biti od koristi samo uz pružanje brzih elektroničkih usluga. Razvoj e-uprave snažno je vezan uz izazove razvoja europskog jedinstvenog tržišta te rasta konkurentnosti općenito.

Europska Unija sve više ističe kako je važno uklanjati administrativne prepreke slobodi poslovanja kao jednom od ključnih uvjeta daljnjeg razvoja jedinstvenog tržišta. Republika Hrvatska se također odlučila za olakšavanje administrativnih uvjeta poslovanja u namjeri da poboljša svoje trgovinsko i investicijsko okruženje, pa je tako i u Hrvatskoj stvoren institucionalni okvir za europsko jedinstveno tržište koji otvara dugoročne perspektive za hrvatsko gospodarstvo.

Na europskom jedinstvenom tržištu vrijede jednaka pravila koja omogućuju tržišno natjecanje, što znači da je uspostavljen opći pravni okvir za slobodno tržište usluga i razvoj novih usluga. To je prvenstveno vidljivo u ukidanju carinskih i količinskih ograničenja slobodnoj trgovini robama s ostalim državama ugovornicama Europskog gospodarskog prostora, od čega će i hrvatski poduzetnici imati višestruke koristi.

Nadalje, hrvatski pružatelji usluga ne moraju se ponovno registrirati ni u jednoj od ostalih država ugovornica europskog gospodarskog prostora, već imaju slobodu prekograničnog pružanja usluga na europskom jedinstvenom tržištu (na privremenoj i povremenoj osnovi), a to vrijedi i u obrnutom smjeru. Hrvatskim i stranim pružateljima usluga i poduzetnicima omogućen je besplatni pristup poslovnim informacijama putem Jedinstvene kontaktne točke za usluge, a uskoro će biti dostupan i elektronički postupak registracije sjedišta poslovanja. Također, hrvatski državljani, kao državljani Europske Unije, mogu se slobodno zapošljavati na području Europske Unije bez radne dozvole, premda su uvedena određena privremena izuzeća. Pri tome se profesionalne kvalifikacije uzajamno priznaju, što olakšava pružanje usluga te otvara prostor za konkurenciju na tržištu rada kao i mogućnosti za mobilnost koja je važna za sniženje nezaposlenosti.

Za hrvatske poduzetnike to je velika prilika za natjecanje u povjerenju za svoje robe i usluge na tržištu od približno pola milijarde potrošača, kao i za radnike koji se zapošljavaju na jedinstvenom europskom tržištu rada. To je i prilika za daljnji razvoj i promociju kulture te institucionalnog okvira tržišnog natjecanja u Hrvatskoj. Naposljetku, na europskom se tržištu hrvatskim poduzetnicima nudi i mogućnost lakšeg nastupa, pronalaska partnera za sudjelovanja u Europskoj poduzetničkoj mreži kao i veće mogućnosti izbora financijskih usluga i za poduzetnike i za potrošače, što dovodi do liberalizacije kapitalnih transakcija.

U sklopu jedinstvenog europskog tržišta potrošači će imati izravne koristi od sniženja cijena roba i usluga zbog veće mogućnosti izbora i to od visokih standarda kvalitete, boljeg pristupa informacijama te većih mogućnosti izvansudskog rješavanja sporova. Svaka država ugovornica europskog gospodarskog prostora, pa tako i Hrvatska, dio je mreže Europskih potrošačkih centara. Tako je i u Hrvatskoj osnovan nacionalni Europski potrošački centar dostupan na web adresi www.ecc-croatia.hr.

Europsko jedinstveno tržište hrvatskim poduzetnicima i potrošačima nudi velike mogućnosti za poslovanje te doprinosi bržem gospodarskom rastu i povećanju konkurentnosti naše zemlje. Ipak, kako bi se iskoristili potencijali europske tržišne integracije i vidjeli njezini pozitivni učinci na domaći rast i konkurentnost, Hrvatskoj su nužne institucionalne liberalizacijske reforme, prije svega usmjerene na deregulaciju uvjeta poslovanja, razvoj e-uprave, nastavak privatizacije, fiskalnu disciplinu, sniženje poreza te vladavinu prava. Samo kombinacijom niza strukturnih liberalizacijskih mjera može se otvoriti prostor za privlačenje privatnih investicija u nove poslove i jačanje izvozne konkurentnosti hrvatskih roba i usluga na europskom jedinstvenom tržištu.

Europa može biti globalno konkurentna ako u cijelosti iskoristi daljnje liberalizacijske potencijale svoga jedinstvenog tržišta. Pozdravljamo strateško usmjerenje Europske Unije koja na putu rasta i konkurentnosti veliki naglasak stavlja upravo na jedinstveno tržište, odnosno na daljnju liberalizaciju svoje integracije, posebno u uslužnom sektoru.

MIKROEKONOMSKI SAVJETI I IDEJE ZA RAZVOJ PODUZETNIŠTVA

Razvojni izazovi

Poduzetništvo, mikro poduzetništvo, male investicije i samozapošljavanje za Hrvatsku su izuzetno važni razvojni faktori. Snaga i masovnost individualnih poduzetničkih inicijativa jedan su od temelja svih uspješnih suvremenih gospodarstava, a financijska neovisnost pojedinaca preduvjet je održivog razvoja demokracije i slobodno tržišnog gospodarstva.

Stoga, svim kanalima civilnog društva treba poticati stvaranje boljih uvjeta za privatno poduzetništvo i omogućiti da ljudi vrlo jednostavno, brzo i masovno pokrenu vlastite poslove.

Postoje mladi ljudi koji su u školi ili tijekom fakultetskog obrazovanja već radili na raznim projektima ili u kreativnim radionicama. Već su kao učenici stekli osjećaj za rad u timu, razvoj projektnih ideja, konstruktivan dijalog, planiranje i izvršavanje planiranih aktivnosti u zadanim rokovima. I kad im se pruži prilika odlično funkcioniraju, preuzimaju inicijativu i pronalaze nova rješenja. A to su u biti sasvim jednostavne stvari koje se bez većih troškova mogu uklopiti u sve obrazovne programe.

Individualna inicijativa i kultura poduzetništva zasigurno su izuzetno važni segmenti opće životne kulture, pa je logično da dobiju svoje mjesto i u obrazovnim i kulturnim programima. Primjerice, u američkom sustavu obrazovanja djeca već u osnovnoj školi rade na svojim učeničkim projektima. Kad dođu do fakulteta, oni već imaju izgrađen poduzetnički duh projektnog pristupa i međusobne konkurencije. U mnogim američkim školama i fakultetima količina gradiva koju učenici usvajaju zapravo je znatno manja nego u Hrvatskoj. Ipak, kad se prihvate posla, puno su produktivniji i efikasniji te kasnije više zarađuju. Praktična znanja i vještine jedini su ključ obrazovanja koje time pokazuje fleksibilnost prema društvu i gospodarstvu. Upravo ta komponenta nedostaje u hrvatskom obrazovnom sustavu, premda postoje i iznimke.

Hrvatska treba pokrenuti budućnost, kaže profesor s američkog sveučilišta Harvard Michael E. Porter, a da bi to postigla mora aktivirati cijelo stanovništvo. U Hrvatskoj se nekako smatra normalnim da izađemo na izbore (ne baš masovno), damo svoj glas političkoj opciji koja nam se čini najuvjerljivijom, pustimo im 100 dana prešutnog primirja i onda zaključimo kako nismo baš zadovoljni time što smo izabrali. Međutim, kao što kaže citirani profesor, za uspješan razvoj nužno je aktivno sudjelovanje političara, poduzetnika i stručnjaka, kao i najšire javnosti. Ne možemo uvijek čekati sljedeće izbore, nego trebamo sami svakodnevno i u hodu preuzimati inicijativu, organizirati se, pokretati nove projekte, investirati u ono što smatramo vrijednim i stvarati društvo kakvo želimo.

U tom smislu razvoj ne ovisi o politici i vladi, ili barem ne bi trebao ovisiti. Država može biti samo okvir, ali ne i pokretač razvojnih promjena dok cijelo društvo sjedi i čeka kad će vlada nešto poduzeti kako bi nam svima bilo bolje. Takva opća pasivnost istaknuta je i vrlo česta sastavnica hrvatskog mentaliteta, iako je za razvoj poduzetništva, umjesto očekivanja državnih rješenja za sve pojedinačne i društvene probleme, potreban drugačiji pristup koji polazi upravo od odgovornosti pojedinca.

Obrazovanje i ulazak u poslovni svijet

Hrvatski poslodavci često ističu kako obrazovni programi i kvalifikacije nisu usklađeni sa stvarnim potrebama tržišta rada. Iz škola i fakulteta dolaze nedovoljno pripremljeni mladi ljudi koji se teško snalaze u poslovnoj sredini te nemaju inicijativu i praktična znanja.

Istodobno, kad razgovarate s mladim ljudima koji su se nedavno zaposlili, uočljivo je da ni sami poslodavci nisu puno napravili kako bi ih brzo i efikasno uveli u posao. U hrvatskim poduzećima ne postoje cjeloviti planovi upoznavanja tvrtke i njezinog poslovnog modela, kvalitetne organizacijske upute i mentori za uvođenje u posao. Planiranje osobnog razvoja karijere je rijetkost.

Obrazovni sustav ne čini dovoljno na praktičnoj pripremi mladih ljudi da budu uspješni u poslu, bez obzira na to dolaze li na radno mjesto kao zaposlenici, ili pokreću vlastite projekte i poslove. Trebaju nam hrabri i kreativni mladi ljudi koji će pokretati nove poslove, lansirati inovativne robe i usluge te osvajati nova tržišta. Svi trebamo napraviti „klik u glavama“ koji bi značio mentalnu tranziciju na tržišno gospodarstvo koje se temelji na individualnoj inicijativi. Država ne može biti rješenje za poduzetništvo, već može dati samo minimalni i opći okvir za razvoj privatnih poduzetničkih inicijativa.

Metoda pokušaja i pogrešaka (ali i uspješnih novih rješenja)

U ovom našem projektu osnaživanja individualnih poduzetničkih inicijativa želimo se primarno fokusirati na nekoliko malih i sasvim jednostavnih stvari. Kao prvo pozivamo vas da se zapitate: Što mogu učiniti ja?, svatko za sebe i na polju vlastitih životnih profesionalnih ciljeva. Želimo se baviti sasvim praktičnim stvarima i stalno preispitivati metode i rezultate te želimo otvoriti što širi i otvoreniji dijalog o bitnim društvenim i razvojnim pitanjima.

Poslovanje se može pokrenuti relativno brzo i bez velikih troškova. Jedan mali razvojni centar može razrađivati programe i publikacije, postaviti internetske stanice, organizirati trening trenera i pokrenuti osnivanje lokalnih poduzetničkih mikro inkubatora pri fakultetima i u svim zainteresiranim sredinama. A usporedo s tim mogu se pronaći jednostavni modeli poslovnog organiziranja kojim se mladi ljudi poduzetnog duha mogu vrlo jednostavno pridružiti i već sutra pokrenuti svoje poslovanje. Takvim pristupom vrlo brzo može se vidjeti što daje rezultate, a onda se modeli koji funkcioniraju mogu presađivati u druge sredine.

Pri tome mislimo prvenstveno na one male stvari koje svatko od nas može učiniti sam. Iako prevladava fama da je za poduzetništvo nužan veliki kapital i neke posebne sposobnosti, na poduzetničku klimu jedne zemlje isto tako utječe individualan odnos i doprinos svakog stanovnika. Svi mi možemo biti poduzetniji i svatko na svoj način može dati doprinos stvaranju poticajne poduzetničke klime u svom okruženju.

Potrebno je stalno preispitivati različite mogućnosti i alternative kako to učiniti. Mnoga svjetska iskustva pokazuju da samoorganiziranje i samopomoć imaju vrlo značajnu ulogu u razvoju gospodarstva i masovnosti poduzetništva. Programi poduzetničkih inicijativa, izravnih investicija i dodatne zarade moraju biti lako dostupni svima.

S obzirom na to da se u Hrvatskoj zasad nijedna institucija sustavno ne bavi razvojem kulture poduzetništva, važno je da ponajprije mladi, kao vječni pobornici novog, stvaralačkog i kreativnog prepoznaju svoju ulogu i snagu. Svakako, bilo bi poželjno da jedinice lokalne samouprave, školstvo i ustanove u kulturi prihvate te inicijative i programe koji pristupom odozdo oslobađaju sociokulturne i razvojne potencijale.

Svrha je potaknuti na poduzetništvo i neodlučne osobe koje imaju ideju, ali se nisu odlučili krenuti u realizaciju. Njima treba ponuditi još jednostavnije oblike poslovnog organiziranja kao što su poslovna udruženja i zajednice u kojima se samozaposleni i poduzetnici slobodnjaci mogu pridružiti kao samostalna poslovna jedinica te poslovati bez dodatnih troškova i formalnosti. U takvim bi sustavima novi poduzetnici mogli zajednički uspostavljati pojedine poslovne funkcije (administracija, financije, marketing, prodaja i sl.) i osloboditi se rutinskih poslova, kako bi se što više posvetili svom projektu i tržištu.

Nije dovoljno pojednostavniti samo registriranje tvrtke, već je podjednako važno pronalaziti što jednostavnija i jeftinija rješenja u svim aspektima poslovanja. Odličan primjer takvog pristupa je „gerila marketing“ koji poduzetnicima početnicima preporučuje da poduzetništvo shvate kao kreativnu igru. Odmah skicirajte svoj poslovni plan na papiru u samo nekoliko rečenica: koja je vaša poslovna ideja, što ćete prodavati, kome ćete to prodavati, na kojem području, kako ćete doći do svojih potencijalnih kupaca, po čemu se razlikujete od konkurenata u tom poslu, odnosno zašto bi kupac kupio nešto od vas, a ne od nekog drugog, koliko možete prodati i po kojoj cijeni, koliko možete time zaraditi? Provjeravajte i brusite svoje zaključke svaki dan i vaša će ideja postupno sazrijevati u konkretan posao. Kad postavite polazne radne hipoteze za svako od tih pitanja, analizirajte kako ćete svaku pojedinu točku ostvariti i koji resursi vam za to trebaju.

Važno je naglasiti kako poduzetništvo uključuje pokušaje i pogreške, pa i rizik od propadanja poslovnog projekta odmah, ili nakon određenog vremena. Poduzetništvo nema jamstvo ni sigurnost, već prirodno traži slobodu za osvajanje povjerenja potrošača na tržištu. U hrvatskoj kulturi poduzetnik koji propadne često je stigmatiziran, dok je u Americi propadanje jednako normalno kao i uspjeh. Mnoge poduzetničke inicijative propadaju, a tek ih manji broj uspije.

Kreativna ekonomija – najučinkovitije korištenje dostupnih resursa

Nova konkurentnost i poslovna kultura temelje se upravo na kreativnosti, neprestanom traženju i uvođenju novih rješenja u svim aspektima poslovanja. Umjesto formalnih reorganizacija, restrukturiranja i bavljenja sobom, tvrtke moraju realno sagledati svoje tržišne pozicije, snimati konkurenciju te potpuno iznova, širom otvorenih očiju, procjenjivati resurse koji su im dostupni i sustavno istraživati nove mogućnosti za bolju iskoristivost svojih resursa. Drugim riječima, moraju osloboditi unutarnje poduzetništvo među svojim zaposlenicima, dati zeleno svjetlo mladima i kreativnima, potaknuti rušenje starih okoštalih pravila koja blokiraju organizacijske, poslovne, marketinške i dizajnerske inovacije.

Većina hrvatskih menadžera svoje suradnike još dijeli na praktičare i filozofe, a na sve što nije čista uvriježena pragmatika gledaju s prikrivenim podsmjehom. Stoga se ne možemo čuditi što smo tu gdje jesmo. Takvi menadžeri neće se maknuti sami, niti će uvidjeti svoja ograničenja. Njima odgovara uspavano i inertno okruženje. Mnogi govore o uvođenju roba i usluga više dodane vrijednosti, ali razliku u cijeni stvaraju samo inovacije, marketing i dizajn. Cijelo hrvatsko gospodarstvo mora napraviti ozbiljan iskorak u prilagodbi tržišnim trendovima, modernom načinu života i zahtjevima suvremenog potrošača.

Shareconomy – novi svjetski trend

Jedan jako simpatičan trend započeo je besplatnom razmjenom stanova. Ustupite svoj stan na nekoliko dana ili tjedana nekom drugom, a za to vrijeme preselite se u njegov stan i besplatno uživajte na željenoj destinaciji. Umjesto da vaš stan stoji prazan dok ste na godišnjem, njega koristi netko drugi i obrnuto, a svi prolaze bez troškova hotela. Vrlo jednostavan štos, ali ekonomski gledano omogućuje bolju iskorištenost postojećih resursa i značajne uštede na troškovima. Sagledavanjem tih prednosti, trend se počeo širiti na zajedničko korištenje automobila i drugih dobara koja svi trebamo, a nitko ih ne koristi stalno.

U posljednje vrijeme taj su trend prepoznali i poduzetnici, pa sve češće međusobno besplatno dijele i uzajamno ustupaju poljoprivredne strojeve, proizvodne pogone, transportne kamione, uredske prostore, ICT servere i mreže, poslovne i stručne usluge. Sve je više i internetskih portala koji na bazi pristupačne članarine posreduju informacije o ponudi i potražnji kapaciteta za besplatnu razmjenu, a odnedavno se za to pojavio i izraz „shareconomy“. Zamislite koliki se neiskorišteni resursi kriju u tome, kolike se financijske i ekološke koristi mogu na tome ostvariti. Iako nam se ponekad čini da je sve već izmišljeno, ipak tu oko nas ima puno malih stvari koje u kreativnom redizajnu mogu otvoriti neslućene razvojne mogućnosti.

Uglavnom, stalno raste broj onih koji žele koristiti blagodati ekonomije besplatnog dijeljenja i razmjenjivanja, a nipošto nije riječ o nekom novom modelu socijalizma. Dok se socijalizam temelji na državno orkestriranoj preraspodjeli resursa, ekonomija dijeljenja je stvar slobode volje, pa se uklapa u suvremena tržišna gospodarstva.

Od ideje do poduzetničkoga pothvata

Svaki poduzetnički pothvat, i uspješan i neuspješan, tek je završni dio cjelokupnog poslovnog procesa. Sve što nas okružuje, sva naša stvorena uslužna i materijalna dobra – reklo bi se od igle do lokomotive – rezultat su i materijalni iskaz mnogobrojnih poslovnih pothvata koji se očituju kao završni proizvodi. Svima je njima, međutim, prethodila ideja o tome kako riješiti neki problem, kako zadovoljiti neku ljudsku potrebu ili namjeru. Same kreacije ideja o mogućim načinima rješavanja životnih situacija u kojima se ljudi nalaze, nije još ni približno poduzetništvo, ali predstavlja temeljni, kreativni i nezaobilazni izvor svakog budućeg poduzetničkog pothvata koji se može pretvoriti u posao, koji će trajati i dulje od svoga kreatora. Zato, svaki put iz početka valja naglasiti da je upravo ideja izvor poduzetništva.

Stoga se odmah na početku opravdano postavljaju određena pitanja. Primjerice, tko sve može biti poduzetnik? Imamo li svi jednake početne pozicije za postati poduzetnik? Stvara li se poduzetnik, ili se on rađa? Može li se idejna kreativnost, taj nužni preduvjet poduzetništva, naučiti u školi, obitelji, na poslu, među prijateljima? Ili je poduzetništvo talent, genetski usađeno u nas i prije našeg rođenja pa ga, iako u suštini na njega ne možemo puno utjecati, možemo samo poticati i dorađivati upornošću, ulaganjem našeg vremena u stvaralaštvo? Odgovor na ta i slična pitanja nisu ni jednostavna, niti jednoznačna, a vrlo vjerojatno i nisu u kategorijama „ili jedno, ili drugo“, već se do pravog odgovora dolazi kombinacijom ponuđenih opcija. Tako shvaćeno poduzetništvo u potpunosti mijenja značenje pojma uspješnosti. Jer, ako se, primjerice, 90 % sportskog uspjeha ne nalazi u talentu već u vježbanju, onda ni, primjerice, Thomas Edison koji je nakon nekoliko tisuća puta neuspjelih pokušaja proizveo prvu žarulju s metalnom niti, zapravo nije doživio neuspjeh nekoliko tisuća puta, već je svaki taj pokušaj bio njegov put do uspjeha. No, istina je i to da bi Edisona javnost, a vjerojatno i on samoga sebe, doživljavala kao neuspješnog da na kraju nije polučio uspjeh.

Ciljevi poduzetničkih pothvata mogu biti mnogobrojni i različiti. Još je Adam Smith u svom najpoznatijem djelu Bogatstvo naroda, izdanom 1776. godine, ustvrdio da pekar ne peče kruh zbog altruizma, nego iz vlastite (sebične) želje da ostvari svoj interes – zaradi novac, potroši zalihe brašna iz svoga silosa, zaposli članove obitelji, nahrani i sebe i slično. Netko drugi će u poduzetničke vode krenuti sasvim slučajno i to primarno sa željom da riješi neki problem. Tako će, primjerice, ljekarnik htjeti napraviti neonsku reklamu za svoju ljekarnu kojom će se istaknuti u svojoj ulici. Ovlada li tehnologijom proizvodnje neonskih lampi i ako drugi dućani požele imati takvu lampu, ljekarnik može ustanoviti da ima novo tržište i da im može ponuditi izradu takvih rasvjetnih tijela. I, evo, njemu prilike za novi poduzetnički pothvat u kojem možda može biti i uspješniji nego u ljekarništvu.

Put od ideje do poduzetništva može često biti vrlo mukotrpan, isprepleten nebrojenim vidljivim i manje vidljivim preprekama i izazovima, koji kao da vrebaju iz svakog ugla. I to je istina. Na neke od njih, možda i na većinu, imamo kakav-takav utjecaj. Na neke baš nikako ne možemo utjecati osobnim izravnim djelovanjem. Ipak, radeći s poduzetnicima koji su na početku svoga poslovnog razvoja i zbog toga puni životnog elana, primjećujemo da je upravo taj nekritični pristup stvarnosti često veliki neprijatelj. Ne ostvare li se, naime, stvari kako smo ih zamislili, trujemo se lošim mislima o svojim sposobnostima da budemo kreativni, moćni, uspješni i poduzetni. To je, čini se, prekretnica – prvi pravi test sposobnosti, koji može biti toliko bolan, da upravo na tome mnogi odustanu. To je sasvim osobna razina koju treba prevladati, kako bi se mogli uhvatiti u koštac sa sljedećom razinom – preprekama koje nam se nameću kroz sustav zakonodavstva i birokratiziranosti državne uprave. To se ne može izbjeći, ali se negativne posljedice mogu ublažiti. Kako? Dobrom pripremom. Kažu da je priprema pola obavljenog posla. A priprema poslovnog pothvata znači napisati kvalitetan poslovni plan koji će nam dati odgovore na sva relevantna pitanja kako bismo mogli procijeniti isplativost i potencijalne rizike poduzetničkog pothvata.

Poduzetnička aktivnost

Izrada poslovnog plana

Izrada poslovnog plana također počinje s idejom – idejom što želimo postići našim poslovnim pothvatom. Definiranje poslovnog cilja je istodobno polazna točka za njegovo pisanje kao i krajnji odgovor koji mora biti jasan svakome onome tko čita poslovni plan.

Stručna literatura nudi mnogobrojne i raznovrsne modele konstruiranja poslovnih planova, a oni se razlikuju prema sektoru poduzetničkog pothvata, okruženja u kojem se nalazimo, zakonodavnog sustava u kojem želimo poslovati, a razlika može nastupiti i iz same poslovne filozofije. Ipak, postoje određeni temeljni dijelovi koje bi svaki dobro osmišljeni poslovni plan morao imati. To su: sažetak; opis trenutnog stanja gospodarske djelatnosti u kojoj mislimo poslovati; analiza potencijalnog tržišta; definiranje vizije, misije i ciljeva poslovanja; ljudski resursi i odgovornosti radnika; marketinška strategija; srednjoročni financijski plan; studija izvedivosti; izazovi i moguća rješenja (primjerice, SWOT analiza – snage, slabost, prilike i prijetnje); izlazna strategija; izvori korištenih podataka – statistike, bilteni, provedena istraživanja, iskustva postojećih poslovnih subjekata i drugo.

Tako postavljen poslovni plan, omogućuje da korisnici u svakom trenutku znaju u kojem se dijelu realizacije nalaze, a isto tako omogućuje uvid o otklonu od prvotne zacrtane ideje. Smisao toga nije u tome da se od poslovnog plana ne smije odustajati, ili da ga se „u hodu“ ne smije mijenjati, već da se prigodom promjene točno zna što pojedina promjena znači za cjelokupno poslovanje i kakav utjecaj može imati na financijski okvir.

Valja naglasiti i to da poslovni plan ne služi samo onima koji pokreću neki posao, nego je vrlo često izvor na temelju kojeg vanjski suradnici procjenjuju rizike i isplativost vlastitog angažmana, primjerice, banke koje sudjeluju u financiranju, poslovni partneri, investitori, dobavljači i drugi. Zna se dogoditi da i najbolji proizvod ne ugleda svjetlo dana na tržištu jer se njegova kvaliteta ne može prepoznati u napisanom poslovnom planu. Isto tako, postoji li poslovni plan koji zadovoljava sve uvjete potencijalnog investitora, sredstva može dobiti i onaj poslovni pothvat koji uistinu i nije najbolji. To je moguće upravo stoga što je poslovni plan temeljni instrument procjene nekog projekta.

Spomenute točke poslovnog plana u pisanom obliku postaju njegova poglavlja, a poslovna strategija se razvila oko svakog pojedinog planskog segmenta. Tako je na tržištu poslovnog savjetovanja moguće naći specijalističke seminare, literaturu, pa čak i cijele studentske predmete koji se bave pojedinom temom i to do najsitnijih detalja, jer i male razlike u pristupu poslovnom procesu mogu značiti razliku između uspjeha i neuspjeha.

Ipak, relativno je često, osobito u sredinama niže poslovne funkcionalnosti ili poslovne educiranosti, da poslovni subjekti, pogotovo u segmentu „start up“ kompanija, uopće nemaju napisane poslovne planove. Jesu li oni zbog toga nužno osuđeni na propast? Naravno, da nisu. Štoviše, neki poslovni pothvati mogu dugo, pa i vrlo dugo i uspješno poslovati i razvijati se čak i bez poslovnih planova. To je tako jer je obim posla koji se obavlja u malim privatnim kompanijama vrlo mali, vrlo segmentiran i djeluje unutar uskog dijela trgovačkih niša. Dodatno, cijeli posao u takvim kompanijama ovisi tek o jednom, ili samo nekoliko poslovnih partnera. To su najčešće direktori u svojim kompanijama i oni sami predstavljaju svoj posao. Njihov poslovni plan je u njihovim glavama i dok oni rade, njihove kompanije sasvim solidno funkcioniraju. U društvenom smislu to su vrlo vrijedni i kreativni pojedinci

koji su se uspjeli samozaposliti, ili su zaposlili i još nekog, primjerice iz obitelji, ili prijatelja. Čim se takav posao razvije do razine da bi na ime takve tvrtke htjeli, primjerice, uzeti auto na leasing, leasing kuća će vas pitati o dokumentaciji kojom će nastojati procijeniti vašu buduću sposobnost plaćanja dospjelih rata (pitanje likvidnosti i solventnosti) te će vas tražiti da im predate tzv. Bon-1, Bon-2, potvrdu o visini primanja unazad šest mjeseci, potvrdu o zaposlenju na neodređeno vrijeme, drugu potrebnu dokumentaciju i, svakako, vaš poslovni plan. Da ne kažemo da se u banku za poduzetnički kredit bez poslovnog plana ne trebete ni uputiti.

Mnogi poduzetnici, često s pravom, imaju osjećaj da ih takvo uvjetovano traženje poslovnog plana na neki način poslovno „razotkriva“, jer poslovni plan gotovo u pravilu sadrži informacije koje se mogu ubrojiti i u segment poslovne tajne. Ipak, glavni smisao traženja poslovnih planova nije „krađa“ poslovne ideje, već isključivo procjena budućih tokova novca iz kojih će se financirati poslovi. Zato je poglavlje „Financijska konstrukcija“ srž svakog poslovnog plana.

Financijsko planiranje poduzetničke ideje

Iako načelno postoje samo dva osnovna modela financiranja poduzetničke inicijative – financiranje vlastitim ili tuđim kapitalom, oba modela u praksi dobivaju iznimno mnogo varijanti. Stoga, ne stoji tvrdnja, koju koriste mnogi poduzetnici koji su tek na početku poduzetničkog pothvata, da je za pokretanje posla nužno imati novac. Da, treba imati novac, ali upotrebom kvalitetnog financijskog modeliranja moguće je pokrenuti posao koji će sam početi generirati novac, a kojim će se kasnije financirati cjelokupni poslovni pothvat. Takav „odgođeni novac“ za poduzetnika uvijek ima svoju cijenu koja se izražava kroz kamatnu stopu.

Ipak, bez obzira koji se financijski model koristi, financijsko planiranje mora ponuditi jasne prikaze i odgovore na pitanja: kako se misli financirati poduzetnički pothvat; kakav je „hodogram“ priljeva kapitala; koja je cijena kapitala; u što će se kapital uložiti; kakav tok novca se očekuje (popis prihoda i rashoda); kakve su očekivane stope povrata; kako se očekuje da će izgledati financijski izvještaji za svaku od narednih 3 do 5 godina (bilanca, račun dobiti i gubitka, izvještaj o novčanom toku, izvještaj o promjeni kapitala trgovačkog društva).

U početnoj fazi otvaranja posla, osobito dok prihodi tvrtke nisu sigurni, redoviti i stabilni, iznimno je važno kvalitetno procijeniti fiksne troškove – sve vezano uz otvaranje tvrtke ili obrta, trošak računovodstva, fiskalne i parafiskalne namete, trošak radne snage i drugo. Najbolje bi bilo kad bi poduzetnik imao u početku dovoljno kapitala da se samostalno može financirati u prvih godinu dana, čak i pod uvjetom da ne stvara prihod. To su, dakako, idealni uvjeti i u praksi su vrlo rijetki. Zato je neophodno, prije nego počnemo s redovnim troškovima tvrtke, nastojati procijeniti tko su naši (potencijalni) kupci, kakva je njihova kupovna moć i eventualno ustanoviti hoćemo li imati odgodu plaćanja i na koji rok.

Stoga se bez imalo oklijevanja može reći da je upravo prodaja ključ svakog uspješnog poslovanja, a umijeće prodaje nezaobilazna vještina svakog poduzetnika. Ona uključuje cjelokupni niz komunikacijsko-poduzetničkih aktivnosti za što imamo jasne i nedvosmislene mjerljive pokazatelje – količina prodane robe ili broj potpisanih ugovora. No, uspješna je prodaja, također, tek rezultat povjerenja potrošača u nas same (kao prodavače) i vrijednost roba i usluge koje nudimo na tržištu. Upravo tome služe brojne marketinške aktivnosti čiji je domet ipak ograničen osnovnom kvalitetom našeg proizvoda. Uz dobar se marketing može prodati svaka roba i usluga, ali loša samo jednom. Ako je proizvod loš, kupac se neće vraćati. Ako je proizvod dobar, tada se kupci sami vraćaju pa nam oni postaju naše najbolje marketinško oruđe.

Tvrtke imaju svoj životni vijek koji se sastoji od nekoliko osnovnih faza: rađanje – stvaranje ideje i osnivanje; razvoj – stvaranje poslovnog plana i njegova implementacija; vrhunac – maksimalizacija poslovne ekspanzije; stagnacija – zasićenost tržišta proizvodom ili uslugom, konkurencija, tehnološka zaostalost.

Upravljanje kvalitetom kao konkurentna prednost za poduzetnike

U današnjem se svijetu velikih i brzih promjena neophodno prilagođavati zahtjevima tržišta i ići ukorak s konkurencijom te se boriti za svakog kupca. Poduzetnici vrlo često razmišljaju kako povećati svoj konkurentski položaj na tržištu. Najpoznatiji međunarodni standard poslovanja koje poduzeće može uvesti u svojem poslovanju jest norma ISO 9001:2008, koja predstavlja sustav upravljanja kvalitetom roba i usluga.

Tijekom posljednjih godina uloga i značaj kvalitete porastao je u cijelom svijetu pa tako i u Hrvatskoj. Razvojem svjetskog gospodarstva te liberalizacijom tržišta, kvaliteta postaje dominantan čimbenik konkurentnosti, a cilj svakog poduzeća jest održati konkurentsku prednost. Kupac osim cijene roba ili usluga bira i višu razinu usluge te su njegove potrebe veće nego prije, pa je i zadovoljavanje tih potreba teže. Sustavi upravljanja kvalitetom pomažu poduzetnicima da zadovolje potrebe kupaca, a samim time i da opstanu u uvjetima globalne konkurencije na tržištu.

Sve je veći broj malih poduzeća u kojima poduzetnici prepoznaju prednosti uvođenja norme. Brojne su prednosti koje ta norma omogućuju poduzetnicima:

- Povećanje učinkovitosti – poduzeća koja prolaze kroz proces certifikacije sustava za upravljanje kvalitetom prema normi ISO 9001:2008 vode računa o procesima i ostvarenju maksimalne kvalitete i učinkovitosti. Kad dobiju certifikat, poduzeća imaju određene procese i radne upute koje im omogućuju jednostavnije učenje, upravljanje promjenama i rješavanje problema.
- Veći profit – istraživanja su pokazala da poduzeća s certificiranim sustavima za upravljanje kvalitetom povećavaju produktivnosti i postižu bolje poslovne rezultate u usporedbi s necertificiranim poduzećima.
- Zadovoljstvo zaposlenika – definiranjem uloga i odgovornosti, uz potporu menadžmenta, sustavom konstantnog učenja i jasnom slikom koja je njihova uloga u sustavu kvalitete, kao i cjelokupnim uspjehom poduzeća, utječe se na poboljšanje zadovoljstva i motivacije zaposlenika.

- Međunarodno priznanje – ISO je prepoznat u cijelom svijetu kao najvažnija organizacija za upravljanje kvalitetom.
- Donošenje odluka na temelju činjenica – norma ISO 9001:2008 daje precizne upute za reviziju (audit) i izvješćivanje o poslovnim procesima, kako bi se olakšalo prikupljanje podataka i donošenje odluka na temelju činjenica.
- Dokumentacija – norma daje zahtjeve za dokumentiranje svih procesa i promjena, kao i pogrešaka. Time se osigurava konzistentnost procesa proizvodnje i sudjelovanje svih zaposlenika, usporedbu podataka i uvid u područja gdje su moguća poboljšanja.
- Konzistentnost – svi procesi, od istraživanja i razvoja, do proizvodnje i isporuke, definirani su i dokumentirani, čime se minimizira mogućnost pogrešaka.
- Zadovoljstvo klijenata – zahtjev da se postigne zadovoljstvo klijenata doprinosi učinkovitosti, konzistentnosti i kvalitetnijoj usluzi.
- Pristup europskom slobodnom tržištu roba i usluga – normizacija daje veliku konkurentsku prednost poduzetnicima koji se žele natjecati na jedinstvenom tržištu Europske unije, odnosno cijelog europskog gospodarskog prostora
- Zahtjev dobavljača – dobavljači s kojima poduzetnici posluju sve više traže od poduzeća da imaju certifikat kao potvrdu dobrog poslovnog upravljanja. Dobavljači su zainteresirani za način na koji poduzetnik plasira njihove proizvode. Vrlo često i sami dobavljači organiziraju audite.
- Javna nabava – kako bi poduzetnik sudjelovao u javnoj nabavi sve više se traži posjedovanje ISO certifikata 9001:2008.
- Marketinški efekt – korištenje certifikacijskog znaka na internetskim stranicama, memorandumima i brošurama rezultira značajnim marketinškim efektom.

Poduzetnik bi prije uvođenja sustava upravljanja kvalitetom trebao svakako analizirati sve koristi i troškove uvođenja norme ISO 9001:2008. Koristi od uvođenja ISO norme su mjerljive i značajne, ali važno je odrediti i troškove uvođenja ISO norme. Prije uvođenja norme potrebno je imati na umu trošak vremena projekta, trošak radnika koji će biti zadužen za uvođenje norme i trošak njegove eventualne edukacije, financijski trošak uvođenja i certificiranja ISO norme, te ono što je najvažnije - trošak godišnjeg održavanja.

Certifikat ne znači da je poduzeće postiglo određenu kvalitetu, nego da sustavno poboljšava kvalitetu. Upravo je poboljšavanje kvalitete poslovanja i osnovni smisao i filozofija sustavnog upravljanja kvalitetom roba i usluga. Svijest o potrebi uvođenja ISO norme treba se razviti na razini cijelog poduzeća i tu je vrlo važna podrška menadžmenta, odnosno njihova opredijeljenost za kvalitetu poslovnog upravljanja.

Prvi korak koji poduzetnik mora napraviti jest zatražiti ponudu poduzeća koje pruža usluga poslovnog savjetovanja, po mogućnosti sa značajnim referencama. Apsolutno je bitno koja će savjetodavna tvrtka uvoditi poduzeću ISO normu 9001:2008, jer stupanj razvoja kvalitete u poduzeću umnogome ovisi o sposobnosti konzultanta da napravi posao. Svakako, uvođenje ISO norme ne bi trebalo biti tek preslikavanje dokumenata, što je vrlo čest slučaj prigodom uvođenja norme. Konzultant treba napraviti korisnu dokumentaciju koja je u skladu s poslovnim procesima poduzeća, koja će omogućiti da se poduzećem kvalitetno upravlja. Nakon što se sustav upravljanja kvalitetom roba i usluga implementira, treba ga i certificirati. Certificaciju rade certifikacijske kuće. Neke su veće, neke manje, međutim, uvijek je dobro da je naprave strane certifikacijske kuće koje imaju akreditacije međunarodno priznatih akreditacijskih tijela. Potrebno je istaknuti važnost da certifikacijsko ocjenjivanje bude objektivno i nezavisno.

Kad poduzetnik prikupi ponude konzultantskih firmi i certifikacijskih kuća i kad se odluči za one koje su mu najprihvatljivije prema referencama, cijeni, lokaciji, reputaciji na tržištu, treba odrediti jednu osobu koja će biti predstavnik uprave za kvalitetu. To osoba ima posredničku obvezu između konzultanta i kasnije certifikacijske kuće te uprave i zaposlenika. Implementacija traje prosječno tri mjeseca, a nakon toga se za ocjenu poziva certifikacijska kuća. Završna ocjena je u obliku odobravanja certifikata. Ispuni li poduzeće sve zahtjeve iz ISO normi, dobiva certifikat u roku od desetak dana. Certifikat ima datum isteka i traje tri godine. U tom razdoblju tvrtka mora demonstrirati da sustavno upravlja svojim poslovnim procesima i što je najvažnije - da ih poboljšava. Jedanput godišnje, prema zahtjevu norme 9001:2008, poduzeće mora imati interni audit. Interni audit je unutarnja ocjena poduzeća koja mora biti objektivna, odnosno nezavisna. Vrlo često poduzeća za taj posao angažiraju konzultante koji su u poduzeću radili na uvođenju norme. Njihova zadaća je da unaprijeđuju sustav upravljanja putem korektivnih i preventivnih radnji te preporuka za poboljšanjem.

Poduzetnik s konzultantskom tvrtkom uobičajeno potpisuje ugovor o održavanju. Na godišnjoj razini poduzetnik ima i trošak certifikacijske revizije (audita), koji predstavlja ocjenu na koji način se upravlja poduzećem. Ako poduzeće ne udovoljava zahtjevima norme i ne poduzima ništa da se korektivne radnje otklone, tvrtka može izgubiti certifikat. Postavlja se pitanje koji su to zahtjevi koje poduzeće mora ispuniti kako bi došlo do certifikata i uspješno ga zadržalo. Ti zahtjevi su organizacijskog karaktera, pa možemo slobodno reći da norma ISO 9001:2008 nije ništa drugo nego organizacijski standard u fokusu kojega je zadovoljstvo kupca.

Kako bi tvrtka uspješno implementirala sustav kvalitete i dobila certifikat prema normi ISO 9001:2008, mora ispuniti određene uvjete, odnosno zahtjeve norme. Ti zahtjevi se vežu uz sustav upravljanja kvalitetom, dokumentaciju kvalitete, opredijeljenost menadžmenta za kvalitetu, upravljanje resursima, realizaciju roba i usluga te mjerenja, analize i poboljšanja. Zahtjev norme vezan za sustav upravljanja kvalitetom odnosi se na obvezu poduzeća da odredi procese potrebne za sustav upravljanja kvalitetom, njihovu primjenu u poduzeću, slijed i međusobnu interakciju procesa. Procesni pristup upravljanja kvalitetom je osnova norme 9001:2008. U toj se normi, naime, polazi od pretpostavke da se svaka djelatnost koja prima ulaze i pretvara ih u izlaze, može smatrati procesom. Upravo prepoznavanje i upravljanje brojnim povezanim procesima važno je da bi poduzeće moglo djelotvorno funkcionirati. Poduzeće mora odrediti redoslijed i međusobno djelovanje procesa, odrediti kriterije i metode koji su potrebni za osiguranje djelotvornog rada tih procesa i upravljanja tim procesima, osigurati potrebne podatke za njihovo provođenje i praćenje, mjeriti, pratiti te

analizirati te procese, te primjenjivati potrebne radnje za postizanje planiranih rezultata i neprekidnog poboljšanja. Norma propisuje zahtjeve o tome koji su dokumenti potrebni za osiguranje djelotvornog rada i upravljanja poslovnim procesima. Dokumentacija je svojevrsna podrška sustavu upravljanja kvalitetom. Obim dokumentacije ovisi o veličini i djelatnosti poduzeća, složenosti i međusobnom djelovanju procesa te stručnosti osoblja. Važno je da obim i narav dokumentacije odgovara potrebama poduzeća.

Dokumentacija mora obuhvaćati dokumente o politici kvalitete, uključujući priručnik za kvalitetu, dokumentaciju za upravljanje procesima, upute za rad, normirane obrasce za prikupljanje podataka i izvješćivanje te zapise o kvaliteti. Priručnik za kvalitetu obuhvaća područje i obim primjene sustava, dokumentirane postupke, iznimke odnosno isključenja zahtjeva, procese te njihovu međuovisnost. Dokumenti moraju biti dostupni na mjestu uporabe, trajno čitljivi i lako prepoznatljivi. Zastarjeli dokumenti trebaju se ukloniti, a zapisi o sukladnosti sa zahtjevima sustava trebaju se održavati jer oni sadrže podatke za zaštitne radnje i poboljšavanje procesa. Zapisima koji se zahtijevaju za sustav upravljanja kvalitetom potrebno je upravljati. Za označavanje, pohranu, pronalaženje, zaštitu, vrijeme čuvanja i raspolaganje zapisima o kvaliteti, potrebno je uspostaviti dokumentirani postupak. Dokumentacija se sastoji od sljedećih elemenata: politika i ciljevi kvalitete; priručnik kvalitete kao temeljni dokument kvalitete poduzeća; obvezne procedure - upravljanje dokumentima, upravljanje zapisima, interni audit, upravljanje nesukladnim proizvodima, korektivne radnje i preventivno djelovanje; ostali dokumenti potrebni za planiranje, provedbu, upravljanje procesima; zapisi kvalitete, primjerice, popunjeni obrasci, izvještaji s internih audita, zapisnici sa sastanaka.

Zahtjev norme u donosu na opredijeljenost uprave za kvalitetu navodi važnost odgovorne uprave, koja je svjesna značenja pravilne orijentacije i provođenja propisanih postupaka. Uprava mora dokazati svoju opredijeljenost za razvoj i primjenu sustava upravljanja kvalitetom te kontinuirano poboljšavati učinkovitost sustava. Uprava mora biti svjesna i važnosti komunikacije unutar organizacije, uspostavljanja i održavanja politike i ciljeva kvalitete, te osiguravanje potrebnih resursa. Nadalje, upućuje na to koliko je važno postaviti metode mjerenja učinkovitosti organizacije, kao i imenovati odgovornog pojedinca za imenovane procese.

Uprava mora uputiti sve radnike na to koliko je važno zadovoljiti zahtjeve kupaca, kao i ostalih interesnih strana - investitora, dobavljača, partnera, zaposlenika, šireg društva. Tvrtka mora pokazivati odgovornost prema društvu pokazivanjem odgovornosti spram zdravlja i sigurnosti, razmatranjem utjecaja na okoliš, uključujući očuvanje energije i prirodnih izvora. Također, mora identificirati primjenjive regulative određivanjem trenutnih i potencijalnih utjecaja proizvoda, procesa i aktivnosti organizacije na lokalnu zajednicu kao i na društvo u cjelini.

Politika kvalitete mora biti dokumentirana i s njom moraju biti upoznati svi radnici. Politika kvalitete iskazuje opće namjere i ciljeve poduzeća. Ona mora biti dostupna na lokacijama u poduzeću na kojima se okupljaju radnici te primaju kupci i korisnici usluga. Ciljevi kvalitete moraju biti jasno postavljeni i jednoznačni.

Sustav upravljanja kvalitetom mora ocjenjivati najviša razina menadžmenta u poduzeću i to u planiranim vremenskim razmacima, kako bi se osigurala njegova neprekinuta prikladnost i djelotvornost. Ocjena postojećeg stanja omogućava procjenu potrebnih promjena u sustavu upravljanja kvalitetom organizacije. Ocjene rezultata, koje radi menadžment, moraju uključivati radnje koje se odnose na poboljšavanje sustava upravljanja kvalitetom i njegovim procesima, poboljšavanje roba i usluga prema zahtjevima kupaca te planiranje potrebnih sredstava. Oni služe za poboljšavanje značajki proizvoda i procesa, poboljšavanje prikladnosti organizacijskog ustroja i sredstava, sposobnosti uvođenja novih proizvoda na tržište, sukladnosti sa zahtjevima iz propisa te planiranje budućih sredstava.

Zahtjevi norme koji se odnose na upravljanje resursima obuhvaćaju važnost ljudskih resursa i radnog okruženja, odnosno kvalitetne komunikacije među djelatnicima, zadovoljstva i motivacije zaposlenika. Osoblje kojem se dodjeljuju odgovornosti određene u sustavu upravljanja kvalitetom organizacije, moraju imati stručnost utemeljenu na odgovarajućem obrazovanju, vještinama te iskustvu. Za svaku procesnu djelatnost organizacija mora utvrditi potrebna znanja, odgovornosti i ovlaštenja.

Poduzeće mora napraviti sve kako bi osiguralo potrebnu sukladnost. Stoga ono mora utvrditi i održavati objekte uključujući radni prostor, pridružene objekte, opremu, programsku podršku te pomoćne službe. Poduzeće mora upravljati ljudskim i fizičkim čimbenicima radnog okruženja koji su potrebni za postizanje sukladnosti. U ljudske čimbenike možemo ubrojiti mogućnost stvaralačkog rada, pravila i upute za sigurnost, uporabu zaštitne opreme te odgovarajuće ergonomske uvjete. U fizičke se čimbenike ubrajaju grijanje, buka, osvjetljenje, higijena, čistoća, onečišćenje radnog okoliša, zraka i drugo.

Prigodom planiranja procesa za ostvarenje roba i usluga, tvrtka mora odrediti ciljeve kvalitete za projekt ili ugovor, odrediti procese i dokumentaciju, osigurati sredstva i objekte prilagođene proizvodnji, ovjerene i potvrđene radnje i kriterije prihvatljivosti te zapise koji su potrebni da bi se osigurala sukladnost procesa i proizvoda.

Važno je da tvrtka odredi zahtjeve kupaca, i one koje je kupac naveo i one koje nije, te obveze koje se odnose na robe i usluge. Poduzeće mora ocijeniti zahtjeve koje je odredio kupac s dodatnim zahtjevima koje je odredilo poduzeće. Također, poduzeće mora utvrditi i primjenjivati dogovore za sporazumijevanje s kupcima koji se odnose na obavijesti o robama ili uslugama, upite, ugovore, postupanje s narudžbama, uključujući izmjene i dopune, povratne obavijesti od kupaca, uključujući i njihove prigovore.

Norma nalaže da poduzeće mora upravljati i procesima nabave kako bi osigurala sukladnosti kupljenog proizvoda sa zahtjevima. Potrebno je da poduzeće vrednuje dobavljače prema njihovoj sposobnosti da isporuče proizvod u skladu sa zahtjevima poduzeća. Potrebno je voditi dokumente o nabavi te utvrditi i primjenjivati postupke potrebne za provjeru nabavljenog proizvoda.

Poduzeće mora upravljati postupcima proizvodnje i pružanja usluge dostupnošću podataka koji utvrđuju značajke proizvoda, dostupnošću uputa za rad, uporabom i održavanjem prikladne opreme za postupke proizvodnje i održavanja, dostupnošću i uporabom mjernih i nadzornih uređaja, provođenjem nadzora, primjenom određenih procesa za izdavanje i isporuku i odgovarajućih radnji nakon isporuke.

Poduzeće mora utvrditi mjerenja koja treba provoditi te mjerne i nadzorne uređaje koji su potrebni za osiguranje sukladnosti proizvoda s utvrđenim zahtjevima. Mjerni i nadzorni uređaji moraju se usklađivati prije uporabe ili periodično. Utvrdi li se naknadno da mjerni i nadzorni uređaji nisu u granicama umjeravanja, potrebno je poduzeti popravne radnje te ponovno ocijeniti valjanost prijašnjih rezultata.

Vrlo je važno da poduzeće prati podatke o zadovoljstvu kupaca. Moraju se utvrditi metode i načela prikupljanja tih podataka. Mora se periodično provoditi unutarnja neovisna ocjena sustava (interni audit) kako bi se utvrdilo je li sustav upravljanja kvalitetom sukladan sa zahtjevima međunarodne norme ISO 9001:2008. Također, primjenjuje li se djelotvorno i primjenjuje i održava sustav upravljanja kvalitetom. U interni se audit ubrajaju i financijska mjerenja dobivena analizom troškova mjera opreza i procjena, troška nesukladnosti, unutarnjih i vanjskih grešaka te analiza troškova vijeka trajanja proizvoda. Obavlja se i samo procjena poduzeća, kako bi se procijenile učinkovitosti poboljšanja u organizaciji, a razlikuje se od internog audita po tome što je interni audit nezavisan i daje objektivne dokaze postojeće politike ili podmirenja zahtjeva.

Poduzeće mora planirati procese potrebne za neprekidno poboljšavanje sustava upravljanja kvalitetom i njima upravljati. Kvaliteta podrazumijeva uklanjanje nesukladnosti i sprečavanje njihova ponavljanja. Preventivne radnje moraju biti primjerene posljedicama mogućih problema. Mora se uspostaviti dokumentirani postupak kojim se definiraju zahtjevi za utvrđivanje nesukladnosti. Jednom kada se certifikat kvalitete dobije, poduzetnik i njegovo poduzeće moraju kontinuirano raditi na poboljšavanju svoga poslovanja.

Poslovne informacije i registracija poslovanja na jednom mjestu

Na europskom jedinstvenom tržištu razvijena je tzv. EUGO mreža jedinstvenih kontaktnih točaka putem kojih se poduzetnicima nude sve poslovne informacije i posredovanje u obavljanju svih postupaka nužnih za početak poslovne djelatnosti. U Hrvatskoj je Jedinствена kontaktna točka za usluge dostupna na adresi <http://www.psc.hr> koja se nalazi u Centru za poslovne informacije i Hitro.hr. Sve poslovne informacije mogu se dobiti putem elektroničke pošte ili besplatnog telefona, a u tijeku je i razvoj elektroničke registracije sjedišta poslovanja putem Hitro.hr usluge.